

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΛΑΡΙΣΑΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ & ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

ΞΥΛΟΥ & ΕΠΙΠΛΟΥ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«ΞΥΛΙΝΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ ΣΤΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ ΤΩΝ
ΜΕΤΕΩΡΩΝ: ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ-ΕΠΙΣΚΕΥΗ-
ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ»**

ΤΟΥ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΠΑΓΓΙΤΟΥΛΗ

Επιβλέπων Καθηγητής

Δρ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΚΑΡΑΣ

Καθηγητής Τ.Ε.Ι. Λάρισας, Παράρτημα Καρδίτσας

ΚΑΡΔΙΤΣΑ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2007

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι βράχοι των Μετεώρων και τα μοναστήρια τους που μοιάζουν σαν φυσική απόληξη τους, δημιουργούν από μόνα τους μία τόσο μοναδική εικόνα, όσο και εντυπωσιακή. Τα μοναστήρια των Μετεώρων είναι ένα Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO και ως τέτοιο οφείλουμε να το αντιμετωπίζουμε.

Οι στόχοι αυτής της πτυχιακής εργασίας είναι η καταγραφή των σπουδαιότερων από ιστορικής άποψης, ξύλινων κατασκευών και ξύλινων έργων τέχνης των έξι εν λειτουργία μοναστηριών των Μετεώρων, η υφιστάμενη κατάσταση στην οποία βρίσκονται οι ξύλινες αυτές κατασκευές, οι επεμβάσεις συντήρησης οι οποίες έχουν λάβει χώρα, και η καταγραφή των προτεινόμενων τρόπων συντήρησης, όπως επεμβάσεις απεντόμωσης, καθαρισμού, στερέωσης, αισθητικής αποκατάστασης, καθώς και τις προτεινόμενες συνθήκες φύλαξής τους.

Για την καταγραφή των ξύλινων κατασκευών, ήταν απαραίτητη η επί τόπου επίσκεψη στα μοναστήρια, αρκετές φορές στο καθένα, αναλόγως με τον όγκο των ξύλινων κατασκευών και έργων τέχνης που το καθ' ένα περιείχε και το κατά πόσο εύκολη ήταν η συλλογή των πληροφοριών. Πολλές πληροφορίες αντλήθηκαν και μέσω σημαντικών συγγραμμάτων για την ιστορία, τις ξύλινες κατασκευές των μονών των Μετεώρων, τη συντήρηση και αποκατάσταση του ξύλου, καθώς και μέσω του διαδικτύου.

Η πιο ενδιαφέρουσα πηγή πληροφοριών, ήταν αρκετοί μοναχοί και μοναχές των μοναστηριών, οι οποίοι βοήθησαν σε μεγάλο βαθμό με τη γνώση τους, στην καταγραφή παλαιότερων επεμβάσεων συντήρησης, κλοπών ορισμένων σημαντικών ξύλινων έργων τέχνης κατά το παρελθόν, καθώς επίσης και για τις ξύλινες δομικές κατασκευές των οποίων τα δομικά στοιχεία είχαν πεταχτεί και αντικατασταθεί πολύ παλιότερα εξ' αιτίας καταστροφών ή της παλαιότητάς τους.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Αισθάνομαι την υποχρέωση να ευχαριστήσω θερμά τον καθηγητή μου Δρ. Κακαρά Ιωάννη για την εμπιστοσύνη που έδειξε στο πρόσωπο μου, με το να μου αναθέσει το τόσο ενδιαφέρον και σημαντικό αυτό θέμα ως πτυχιακή μου εργασία. Ακόμη, να τον ευχαριστήσω για τον πολύτιμο χρόνο που διέθεσε για την καθοδήγηση και οργάνωση της εργασίας αυτής

Ακόμη, θα ήθελα να ευχαριστήσω το φίλο και καθηγητή συντήρησης έργων τέχνης και αρχαιοτήτων κ. Στεφανή Ιωάννη, για τα πολύτιμα συγγράμματα και γνώσεις του που μου διέθεσε απλόχερα.

Επίσης, ένα μεγάλο ευχαριστώ στον αδερφό μου Παγγιτούλη Δημήτριο για την βοήθεια της ηλεκτρονικής επεξεργασίας και οργάνωσης της εργασίας μου, καθώς βέβαια και στους γονείς μου που όλα τα χρόνια των σπουδών μου, ήταν αρωγός των προσπαθειών μου με την αμέριστη συμπαράστασή τους.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	1
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	2
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	3
ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ.....	6
1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	10
2 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ	11
2.1 ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΑΝΑΠΑΥΣΑ	14
2.2 ΜΟΝΗ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ	14
2.3 ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ	14
2.4 ΜΟΝΗ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ-(ΜΕΓΑΛΟ ΜΕΤΕΩΡΟ).....	14
2.5 ΜΟΝΗ ΒΑΡΛΑΑΜ.....	15
2.6 ΜΟΝΗ ΡΟΥΣΑΝΟΥ	16
3 ΟΙ ΞΥΛΙΝΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ ΣΤΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ ΤΩΝ ΜΕΤΕΩΡΩΝ: ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ.....	17
3.1 ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΑΝΑΠΑΥΣΑ	17
3.2 ΜΟΝΗ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ	17
3.3 ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ	21
3.4 ΜΟΝΗ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ-(ΜΕΓΑΛΟ ΜΕΤΕΩΡΟ).....	25
3.5 ΜΟΝΗ ΒΑΡΛΑΑΜ.....	34
3.6 ΜΟΝΗ ΡΟΥΣΑΝΟΥ	40
4 ΥΛΙΚΑ-ΤΕΧΝΙΚΗ	45
5 ΞΥΛΙΝΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ-ΕΡΓΑ ΤΕΧΝΗΣ	48
5.1 ΔΟΜΙΚΕΣ ΞΥΛΙΝΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ (ΕΣΩΤΕΡΙΚΕΣ-ΕΞΩΤΕΡΙΚΕΣ)	48
5.1.1 Στέγες.....	48
5.1.2 Μπαλκόνια-Χαγιάτια.....	49

5.1.3	Σκάλες.....	51
5.1.4	Πόρτες-Παράθυρα.....	52
5.1.5	Πατώματα.....	53
5.1.6	Ξυλοδεσιές.....	55
5.2	ΞΥΛΙΝΑ ΕΠΙΠΛΑ-ΕΡΓΑ ΤΕΧΝΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ.....	56
5.2.1	Τέμπλο.....	56
5.2.2	Άμβωνας.....	57
5.2.3	Δεσποτικός Θρόνος.....	57
5.2.4	Αναλόγια.....	58
5.2.5	Προσκυνητάρια.....	59
5.2.6	Μανουάλι.....	59
5.2.7	Κουβούκλια Επιταφίου.....	60
5.2.8	Κιβώριο Αγίας Τραπέζης.....	60
5.2.9	Παγκάρι.....	60
5.2.10	Στασίδα.....	61
5.2.11	Αρτοφόριο.....	61
5.2.12	Τετράποδες.....	62
5.2.13	Ξύλινες Πόρτες.....	62
5.2.14	Ανάγλυφες Εικόνες-Πλαίσια.....	62
5.3	ΞΥΛΙΝΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ-ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ ΛΟΙΠΩΝ ΧΩΡΩΝ.....	63
5.3.1	Κελιά.....	63
5.3.2	Εστία.....	64
5.3.3	Αίθουσα Εστίασης(Τραπεζαρία).....	65
5.3.4	Κελάρι-Αποθήκη.....	67
6	ΜΕΘΟΔΟΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΞΥΛΙΝΩΝ ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ.....	69

6.1	ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΔΟΜΙΚΩΝ ΞΥΛΙΝΩΝ ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ(ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ-ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ).....	69
6.2	ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΞΥΛΙΝΩΝ ΕΠΙΠΛΩΝ-ΕΡΓΩΝ ΤΕΧΝΗΣ ΝΑΩΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ ΛΟΙΠΩΝ ΧΩΡΩΝ.	71
6.3	ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΟΥ ΞΥΛΟΥ-ΞΥΛΟΓΛΥΠΤΟΥ.	72
6.4	ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΑΠΕΝΤΟΜΩΣΗΣ	74
6.5	ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΚΑΘΑΡΙΣΜΟΥ	79
6.6	ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΕΡΕΩΣΗΣ	80
6.7	ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ.....	83
6.8	ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΦΥΛΑΞΗΣ ΚΑΙ ΕΚΘΕΣΗΣ.....	85
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	87

ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1 I.M. Αγίας Τριάδος-Παλιό Χαγιάτι	19
Εικόνα 2 I.M. Αγίας Τριάδος-Δοκάρια και τάβλες του πατώματος παλιού μπαλκονιού	19
Εικόνα 3 I.M. Αγίας Τριάδος-Ξυλοδεσιά με πολύ έντονη προσβολή από έντομα	19
Εικόνα 4 I.M. Αγίας Τριάδος-Δοκάρια στέγης του κεντρικού διαδρόμου.....	20
Εικόνα 5 I.M. Αγίας Τριάδος-Ο ξύλινος εργάτης στο χαγιάτι.....	20
Εικόνα 6 I.M. Αγίας Τριάδος-Φθαρμένα δοκάρια στέγης	20
Εικόνα 7 I.M. Αγίου Στεφάνου-Προσκυνητάρι, σκέβρωμα.....	22
Εικόνα 8 I.M. Αγίου Στεφάνου-Προσκυνητάρι, μετά τη συντήρηση.....	23
Εικόνα 9 I.M. Αγίου Στεφάνου-Ξυλοδεσιά, ραγάδες	23
Εικόνα 10 I.M. Αγίου Στεφάνου-Σήμαντρο, αποπίπτοντας ρόζος.....	23
Εικόνα 11 I.M. Αγίου Στεφάνου, ξυλοδεσιά.....	24
Εικόνα 12 I.M. Αγίου Στεφάνου, ξυλοδεσιά.....	24
Εικόνα 13 I.M. Αγίου Στεφάνου, προσβολή από έντομα σε ξυλοδεσιά	24
Εικόνα 14. I.M. Μ. Μετεώρου-Παλιά ξύλινη κολόνα	28
Εικόνα 15. I.M. Μ. Μετεώρου-Ξυλοδεσιά με πολύ έντονες ραγάδες κατά μήκος των ινών και εμφανή τη φθορά λόγω των κλιματικών εναλλαγών	29
Εικόνα 16. I.M. Μ. Μετεώρου-Το ταβάνι του κελαριού	29
Εικόνα 17. I.M. Μ. Μετεώρου-Έντονη προσβολή από έντομα σε τάβλες του ταβανιού στο κελάρι	29
Εικόνα 18. I.M. Μ. Μετεώρου-Έντονο σκέβρωμα λόγω μεγάλου μήκους των δοκαριών.....	30
Εικόνα 19. I.M. Μ. Μετεώρου-Έντονη προσβολή από έντομα και μεγάλη ραγάδα κατά μήκος των ινών.....	30
Εικόνα 20. I.M. Μ. Μετεώρου-Φθαρμένα από το χρόνο, τμήματα του βαρελιού και του ταβανιού, χρειάζονται συντήρηση άμεσα	30

Εικόνα 21. I.M. Μ. Μετεώρου-Το χαγιάτι του πύργου με το δίχτυ.....	31
Εικόνα 22. I.M. Μ. Μετεώρου-Ξύλινη πόρτα, τα κενά μεταξύ της κάσας και του τοίχου, έχουν κλείσει με αφρώδες υλικό	31
Εικόνα 23. I.M. Μ. Μετεώρου-Ξύλινη κατασκευή για το κρέμασμα της κατσαρόλας πάνω από τη φωτιά.....	31
Εικόνα 24. I.M. Μ. Μετεώρου-Φθορές ξύλινου σκεύους.....	32
Εικόνα 25. I.M. Μ. Μετεώρου-Ξύλινο γουδί από σκαμμένο τμήμα κορμού	32
Εικόνα 26. I.M. Μ. Μετεώρου-Έντονη αποσάθρωση και αποπίπτοντα τμήματα ξύλου της τράπεζας	32
Εικόνα 27. I.M. Μ. Μετεώρου-Έντονη αποσάθρωση, αποπίπτοντας ρόζος και βαθιές ραγαδώσεις.....	33
Εικόνα 28. I.M. Μ. Μετεώρου-Ξυλοδεσιά, έντονα προσβεβλημένη από έντομα	33
Εικόνα 29. I.M. Μ. Μετεώρου-Τμήμα του ξύλινου εργάτη, διακρίνονται ραγαδώσεις και προσβολή από έντομα	33
Εικόνα 30. I.M. Βαρλαάμ-Ξυλοδεσιές στο χώρο του παλιού γηροκομείου	35
Εικόνα 31. I.M. Βαρλαάμ-Ξυλόγλυπτο έπιπλο σε πολύ άσχημη κατάσταση.....	35
Εικόνα 32. I.M. Βαρλαάμ-Τραβέρσα και τμήμα παλιού ξυλόγλυπτου επίπλου σε άθλια κατάσταση, πεταμένο στη αποθήκη της μονής	36
Εικόνα 33. I.M. Βαρλαάμ-Έντονα αποσαθρωμένο και προσβεβλημένο από έντομα τμήμα πόρτας της αποθήκης.....	36
Εικόνα 34. I.M. Βαρλαάμ-Ο ξύλινος εργάτης για το δίχτυ.....	36
Εικόνα 35. I.M. Βαρλαάμ-Ξύλινη στέγη χαγιατιού	37
Εικόνα 36. I.M. Βαρλαάμ-Έντονα φθαρμένο δοκάρι στέγης σε εξωτερικό χώρο.....	37
Εικόνα 37. I.M. Βαρλαάμ-Έντονα αποσαθρωμένο δοκάρι στέγης χαγιατιού	37
Εικόνα 38. I.M. Βαρλαάμ-Μόνο μερικά παλιά ξύλινα δοκάρια έχουν παραμείνει στη θέση τους, τα υπόλοιπα έχουν αντικατασταθεί από νέα	38
Εικόνα 39. I.M. Βαρλαάμ-Μεγάλη ρωγμή σε δοκάρι στέγης.....	38
Εικόνα 40. I.M. Βαρλαάμ-Μεγάλου μήκους ρωγμές σε δοκάρι.....	38

Εικόνα 41. I.M. Βαρλαάμ- Αναλόγιο-αποπίπτοντα κομμάτια φίλντισι, εξ' αιτίας των κλιματικών αλλαγών	39
Εικόνα 42. I.M. Βαρλαάμ-Μπαούλο, μηχανικές φθορές στις γωνίες	39
Εικόνα 43. I.M. Ρουσάνου-Η μεταλλική κατασκευή δεν ταιριάζει με την ιστορικότητα του χώρου.....	41
Εικόνα 44. I.M. Ρουσάνου-Μερικές από τις παλιές ξυλοδεσιές της στέγης έχουν παραμείνει	41
Εικόνα 45. I.M. Ρουσάνου-Παλιά ξυλοδεσιά.....	41
Εικόνα 46. I.M. Ρουσάνου-Η παλιά ξυλοδεσιά στηρίχτηκε με νέα	42
Εικόνα 47. I.M. Ρουσάνου-Τμήμα της παλιάς πόρτας, η φθορά του χρόνου είναι ολοφάνερη πάνω της	42
Εικόνα 48. I.M. Ρουσάνου-Η παλιά πόρτα	42
Εικόνα 49. I.M. Ρουσάνου-Σχίσσιμο των ινών του ξύλου τμήματος της παλιάς πόρτας, εξ' αιτίας μεταλλικού συνδέσμου	43
Εικόνα 50. I.M. Ρουσάνου-Ρωγμή σε λεπτομέρεια των βημόθυρων του καθολικού	43
Εικόνα 51. I.M. Ρουσάνου-Σκέβρωμα των δοκαριών εξ' αιτίας του πολύ μεγάλου μήκους τους.....	43
Εικόνα 52. I.M. Ρουσάνου-Έντονη αποσάθρωση από ξυλοφάγα έντομα.....	44
Εικόνα 53. I.M. Ρουσάνου-Αποπίπτοντα τμήματα ξύλου σε ξυλοδεσιά	44
Εικόνα 54. I.M. Ρουσάνου-Μεγάλη ραγάδα σε δοκάρι της πόρτας του κυρίως ναού του καθολικού της μονής	44
Εικόνα 55. I.M. Μ. Μετεώρου-Παλιά ξυλουργικά εργαλεία και πάγκος εργασίας με σφιγκτήρα.....	47
Εικόνα 56. I.M. Αγίας Τριάδος-Η στέγη στο χαγιάτι.....	49
Εικόνα 57 I.M. Αγίας Τριάδος-Παλιό Χαγιάτι, πλάγια όψη.....	51
Εικόνα 58 I.M. Μ. Μετεώρου-Η πόρτα της αίθουσας της εστίας.....	53
Εικόνα 59 I.M. Μ. Μετεώρου-Ξύλινο παράθυρο με ξυλοδεσιά.....	53

Εικόνα 60 I.M. Ρουσάνου-Ξύλινο πάτωμα έξω από το καθολικό της μονής, στο σκελετό του σώζονται μόνο ελάχιστα από τα παλιά δοκάρια, διότι το μεγαλύτερο μέρος του είχε καταρρεύσει και αντικαταστάθηκε.....	54
Εικόνα 61 I.M. Μ. Μετεώρου-Ξυλοδεσιά με πολύ έντονες ραγάδες κατά μήκος των ιών και εμφανή τα σημάδια της φθοράς λόγω των κλιματικών εναλλαγών	55
Εικόνα 62 I.M. Βαρλαάμ-Εξωτερικές ξυλοδεσιές	55
Εικόνα 63 I.M. Αγίας Τριάδος, Επίχρυσο Τέμπλο.....	56
Εικόνα 64 I.M. Βαρλαάμ-Επιχρυσωμένος ξυλόγλυπτος δεσποτικός θρόνος	57
Εικόνα 65 I.M. Μ. Μετεώρου-Αναλόγιο με ενθετική από φίλντισι	58
Εικόνα 66 I.M. Αγίου Στεφάνου-Προσκυνητάρι	59
Εικόνα 67 I.M. Αγίου Στεφάνου-Στασίδι, σκέβρωμα	61
Εικόνα 68 I.M. Ρουσάνου-Η πόρτα του καθολικού	62
Εικόνα 69 I.M. Βαρλαάμ-Μπαούλα με ενθετική σε κακή κατάσταση	63
Εικόνα 70 I.M. Βαρλαάμ-Καρέκλα-Σκαμνί.....	64
Εικόνα 71 I.M. Μ. Μετεώρου-Ξύλινα χρηστικά αντικείμενα	65
Εικόνα 72 I.M. Μ. Μετεώρου-Ξύλινες γαβάθες σε χαμηλά ξύλινα τραπεζάκια	65
Εικόνα 73 I.M. Μ. Μετεώρου-Η παλιά τράπεζα του 16 ^{ου} αιώνα.....	66
Εικόνα 74 I.M. Βαρλαάμ-Το μεγάλο βαρέλι της αποθήκης της μονής.....	68

1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο άνθρωπος στη προσπάθειά του να επιβιώσει σε έναν τόπο δημιουργεί έργα ανάλογης ποιοτικής στάθμης με το πολιτιστικό επίπεδο στο οποίο βρίσκεται. Πολλά από τα ίχνη αυτής της δημιουργίας διατηρούνται και μετά το πέρασμά του, συνιστώντας την παρακαταθήκη του για τις επερχόμενες γενιές.

Τα μοναστήρια και η περιοχή των Μετεώρων έκτασης 375 εκταρίων, συμπεριλήφθηκαν το 1988 στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO ως θέση Παγκόσμιας Φυσικής και Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Εμείς έχουμε την υποχρέωση να τα συντηρήσουμε και να εξασφαλίσουμε τη συνέχειά τους μέσα στο χρόνο.

Πολιτιστικό αγαθό είναι κάθε υλικό ή άυλο δημιούργημα του ανθρώπου το οποίο κάποτε είχε χρηστική αξία (σκευή οικιακής χρήσης, εργαλεία, κοσμήματα κ.τ.λ.) ή συμβολική λειτουργία (λατρευτικά αντικείμενα, σύμβολα, κειμήλια κ.τ.λ.) ή πνευματική αποστολή (ιστορικά συγγράμματα, φιλοσοφικά κείμενα και άλλα), ενώ σήμερα αποτελεί ένα στοιχείο που διασώθηκε και μας παραπέμπει στις αντιλήψεις, στα επιτεύγματα και στον τρόπο ζωής του παρελθόντος.

Το σύνολο των πολιτιστικών αγαθών που αναφέρονται σε έναν τόπο συγκροτούν την πολιτιστική κληρονομιά του, με την έννοια ότι αυτή περιέχει τα στοιχεία που απαρτίζουν την ιστορική μνήμη του λαού ή της κοινωνίας των ανθρώπων που τον κατοικούν, δηλαδή οτιδήποτε δημιουργήθηκε στο παρελθόν και σχετίζεται με τη διαδρομή του στο χρόνο.

Το βαθύτερο νόημα της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς βρίσκεται στο γεγονός ότι τα αγαθά που την αποτελούν μας παραδόθηκαν από τους προγόνους μας, για να τα διαφυλάξουμε και να τα διατηρήσουμε με τρόπο, ώστε να φτάσουν σε όσο το δυνατόν καλύτερη κατάσταση στις επερχόμενες γενιές.

Έτσι, όπως οποιαδήποτε άλλη κατασκευή στα μοναστήρια των Μετεώρων, έτσι και οι ξύλινες κατασκευές και τα ξύλινα έργα τέχνης των Μετεώρων τα οποία αφθονούν σε όλες τις μονές, οφείλουν να συντηρηθούν και να διασωθούν από άτομα με την ανάλογη ευαισθησία και τις ανάλογες επιστημονικές γνώσεις.

Πολύ σημαντική κίνηση ήταν η δημιουργία το 2006 στην πόλη της Καλαμπάκας μιας νέας εφορίας αρχαιοτήτων για την προστασία και συντήρηση των μοναστηριών των Μετεώρων.

2 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η έκταση του συμπαγούς αυτού αποθετικού υλικού, εκτείνεται πολύ πέρα από τα Μετέωρα και καταλαμβάνει χώρο πολλών τετραγωνικών χιλιομέτρων. Συγκεκριμένα, εκτείνεται μέχρι τη γέφυρα Μουργκανίου–Ξηρόκαμπου–Σκεπαρίου και από ‘κει μέχρι τη Θεόπετρα.

Από τον 11^ο αιώνα αρχίζει η μοναστική ιστορία των Μετεώρων. Μέσα στις διάφορες κοιλάτητες των βράχων καταφεύγουν καθημερινά ασκητές και αναχωρητές από διάφορα μέρη της Ελλάδας και κυρίως από τη γύρω περιοχή. Εκεί στοχάζονται, αναπέμπουν ψαλμωδίες, προσεύχονται.

Σαν κέντρο έχουν το <<στύλο της Δούπιανης>> πάνω από το Καστράκι και καθημερινά πληθαίνουν. Σήμερα ακόμη φαίνονται ίχνη αγιογραφιών σε τέτοιες κρύπτες-κοιλάτητες.

Ο θόρυβος όμως των κοπαδιών των αιγοπροβάτων, των βοσκών και των περαστικών αναγκάζουν τους ησυχαστές εκείνους, να αναζητήσουν ηρεμότερα μέρη. Ατενίζουν τις απάτητες κορφές των απόκρημνων βράχων (μερικοί έχουν ύψος 400 μ. από τη βάση τους) και παίρνουν την απόφαση να σκαρφαλώσουν εκεί.

Η παράδοση θέλει να έδεσαν σχοινιά στα πόδια των αετών και όταν τα σχοινιά γαντζώθηκαν στις κορυφές, οι ασκητές αναρριχήθηκαν συρόμενοι από τα σχοινιά. Στην πραγματικότητα έφτασαν εκεί με το σύστημα της σκαλωσιάς και την κατασκευή ξύλινων κλιμάκων, όπου προσφερόταν. Σκάλιζαν τρύπες στους βράχους, έβαζαν τα δοκάρια μέσα και μετά συνέχιζαν το ίδιο προς τα πάνω στην κορυφή. Δουλειά δύσκολη, βασανιστική, επικίνδυνη.

Όταν έφτασαν επιτέλους στις άγονες και έρημες κορυφές, και κατασκεύασαν τα πρώτα προσευχητάρια, αφαίρεσαν τις σκαλωσιές και κατασκεύασαν μακρόστενες ξύλινες σκάλες, που τις περισσότερες έσυραν το βράδυ πάνω για να ‘χουν ασφάλεια. Για την μεταφορά πραγμάτων, παρασκεύασαν το δίχτυ που το τραβούσαν με ανέμη. Θεαματικότερη και άκρως επικίνδυνη κάθε ανάβαση και κάθοδος από την κορυφή στον πάτο και αντιστρόφως.

24 μοναστήρια ιδρύθηκαν κατά καιρούς το ένα καλύτερο από το άλλο. Τα πρώτα χρόνια εξακολουθούν να είναι άγνωστα (9^ο-12^ο αιώνας). Από τον 14^ο αιώνα όμως έχουν περισσότερα συγκεκριμένα στοιχεία για την ιστορία των μοναστηριών των Μετεώρων.

Γύρω στα 1367 ο Νείλος με τη βοήθεια και την συμπαράσταση του Διοικητή της Θεσσαλίας Συμεών Ουρέση Παλαιολόγου, συγκέντρωσε τους μοναχούς από τις σπηλιές και τις διάφορες κοιλάτητες των βράχων σε τέσσερις (4) πυρήνες-μοναστήρια. Εκείνος όμως που υλοποίησε

την πρώτη αυτή ενέργεια ήταν ο Αθανάσιος ο Μετεωρίτης (γεννήθηκε στην Υπάτη το 1305 και πέθανε στα Μετέωρα το 1385).

Τα θεόρατα βράχια των Μετεώρων δεσπόζουν επιβλητικά στην Καλαμπάκα μεταξύ Κόζιακα και Αντιχασίων. Αυτό το μεγαλούργημα της φύσης αποκαλύπτει όλο του το μεγαλείο αιώνες τώρα, καθώς αποτελεί ένα μοναδικό σε ομορφιά γεωλογικό φαινόμενο και ένα σημαντικό μνημείο της Ορθοδοξίας.

Τα Μετέωρα που έχουν χαρακτηριστεί το δεύτερο Άγιον Όρος συνεχίζουν τη μοναστική παράδοση εδώ και έξι περίπου αιώνες.

Στη θέα των ιερών βράχων ο επισκέπτης μένει έκθαμβος από την εντυπωσιακή μεγαλοπρέπεια αυτού του γιγαντιαίου πέτρινου συμπλέγματος. Τα ασκητικά παραπήγματα στους βράχους μαρτυρούν την αδιάψευστη παρουσία των πρώτων μοναχών που αφιερώθηκαν ψυχή τε και σώματι στο θεό.

Υπηρετούντες του παμβασιλέα Χριστού κατέγραψαν την ασκητική τους πορεία στη μοναστική ζωή, βαδίζοντας στα μονοπάτια που από τη γη οδηγούν στον ουρανό...

Τα πρώτα μοναστήρια κτίστηκαν με πολλή επιμέλεια και δεξιοτεχνία κατά τον 14^ο αιώνα. Με το πέρασμα των χρόνων ορισμένα από αυτά ανακατασκευάστηκαν και άλλα υπέστησαν σημαντικές επισκευές προκειμένου να συμπληρωθούν, και να δοθεί έτσι το τελικό αρχιτεκτονικό τους σχήμα.

Έκτοτε ορθώνουν το ανάστημά τους στις κορυφές των βράχων δίνοντας έτσι την εντύπωση ότι αποτελούν το φυσικό τους τελείωμα.

Η ανάβαση παλαιότερα γινόταν με σκαλωσιές στηριγμένες σε δοκάρια σφηνωμένα μέσα στους βράχους, με δίχτυ, και λίγο αργότερα με ανεμόσκαλες. Σήμερα οι προσκυνητές-επισκέπτες χρησιμοποιούν τις σκάλες που λαξεύτηκαν στα βράχια, εξασφαλίζοντας έτσι μία άνετη και ασφαλή ανάβαση στα μοναστήρια.

Από τα 24 μοναστήρια σήμερα λειτουργούν τα έξι (6) ενώ τα υπόλοιπα δεκαπέντε (15) είναι ακατοίκητα και ερειπωμένα. Οι Ιερές Μονές της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, της Αγίας Τριάδας, του Αγίου Νικολάου του Αναπαυσά, και του Βαρλαάμ είναι αντρικές ενώ η Ιερά Μονή Ρουσάνου και Αγίου Στεφάνου γυναικείες.

Μοναχοί, ιερείς αλλά και σπουδαίοι αγιογράφοι της εποχής, όπως ο Θεοφάνης και ο Φράγκος Κατελάνος, φιλοτέχνησαν με τοιχογραφίες τους ναούς των Μετεώρων. Η Παναγία η Θρηνωδούσα, ο Εσταυρωμένος, η Γέννηση του Χριστού, τα Μαρτύρια των Αγίων, είναι από

το θαυμάσιο εικονογραφικό πρόγραμμα των τοιχογραφιών που κοσμούν το εσωτερικό των ναών. Έχουν πλούσιο χρωματισμό άλλοτε ζωηρό και άλλοτε απαλό, αποδίδεται ζωή και φυσικότητα στα εκφραστικά πρόσωπα και στις κινήσεις τους, και τα θέματα είναι εμπνευσμένα κυρίως από τον χριστολογικό και τον αγιολογικό βίο. Κάποιες τοιχογραφίες όμως, υπέστησαν σοβαρότατες ζημιές από επιδρομές βανδάλων που δεν σεβάστηκαν την ιερότητα του εκκλησιαστικού χώρου, και άλλες πάλι φέρουν πάνω τους τα ανεξίτηλα σημάδια φθοράς του χρόνου. Τεχνοτροπικά οι τοιχογραφίες εντάσσονται στην τελευταία Παλαιολόγεια βυζαντινή περίοδο.

Στα Μετέωρα σώζονται θησαυροί, κειμήλια και πολλά έργα μικροτεχνίας. Αντιπροσωπευτικό δείγμα μικροτεχνίας είναι το αριστουργηματικό ξυλόγλυπτο τέμπλο που βρίσκεται στο καθολικό της Ιεράς Μονής Αγίου Στεφάνου.

Φορητές εικόνες, οι παλαιότερες από τις οποίες σήμερα φυλάσσονται στα σκευοφυλάκια των ναών, Σταυροί με Τίμιο Ξύλο, αρχιερατικοί ράβδοι, χρυσοποίκιλτα ιερατικά άμφια, χειρόγραφα, Ευαγγέλια, σκεύη για λειτουργικούς σκοπούς, μολυβδόβουλα, αργυρές λειψανοθήκες, είναι κάποια από τα μουσειακά εκθέματα, που ο επισκέπτης μπορεί να θαυμάσει. Από ιστορικής πλευράς μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι πάνω από χίλιοι χειρόγραφοι κώδικες, καθώς και οι πολύτιμες σε αξία σειρές βυζαντινών και μεταβυζαντινών εγγράφων που σώζονται και φυλάσσονται στα αρχειοφυλακεία των μοναστηριών.

Στην Ιερά Μονή Αγίου Στεφάνου φυλάσσεται και η θαυματουργός Κάρα του Αγίου Χαράλαμπου, ενώ στη Μονή Βαρλαάμ υπάρχει το Ευαγγέλιο που αποδίδεται στον αυτοκράτορα του Βυζαντίου Κωνσταντίνο Πορφυρογέννητο.

Σήμερα τα Μετέωρα έχουν χαρακτηριστεί από τον ΟΗΕ Μνημείο Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Μέσα απ' αυτή την κληρονομιά οι μοναχοί-ασκητές πορεύονται αιώνες τώρα ακολουθώντας τα βήματα των πρώτων οικιστών Πατέρων τους, σμιλεύοντας την πίστη τους με την υπακοή, την ακτημοσύνη, την ταπεινοσύνη, τη νηστεία και την αδιάλειπτη προσευχή στον Ύψιστο Δημιουργό.

2.1 ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΑΝΑΠΑΥΣΑ

Κολλημένο στους βράχους των Μετεώρων, ιδρύθηκε το 1500 από το μητροπολίτη Λαρίσης Διόνυσο. Αποτελείται από τριώροφη κατασκευή, ενώ μέσα υπάρχουν το παρεκκλήσι του Αγίου Αντωνίου, το καθολικό της μονής και τα κελιά, η Τράπεζα και το παρεκκλήσι του Προδρόμου. Το καθολικό είναι σταυροειδής ναός με ευρύχωρο νάρθηκα και κοσμείται με θαυμάσιες αγιογραφίες του περίφημου Θεοφάνη Στρελίτζα.

2.2 ΜΟΝΗ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ

Πιθανότερη χρονολογία ιδρύσεως της φαίνεται πως είναι το έτος 1476 και ιδρυτής ο μοναχός Δουμέτιος. Είναι και αυτό εντυπωσιακό μοναστήρι με πολλά κελιά. Το παρεκκλήσι του Ιωάννου του Προδρόμου έχει ωραίες αγιογραφίες. Το καθολικό είναι σε τύπο σταυροειδούς δικονίου ναού με τρουλωτό νάρθηκα. Οι Αγιογραφίες, -αρχαιότερες στο νάρθηκα (τέλη 17^{ου} αιώνα) και νεότερες στον κυρίως ναό (μέσα 18^{ου} αιώνα) –διατηρούνται σε ικανοποιητική κατάσταση.

2.3 ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ

Βρίσκεται στον τελευταίο βράχο των Μετεώρων και από εδώ η θέα προς τον Τρικαλινό κάμπο, τον Πηνεϊό και τα γύρω βουνά είναι πανοραμική. Ιδρύθηκε από τον Σέρβο-Βυζαντινό ηγεμόνα Αντώνιο Κατακουζηνό, περί τα τέλη του 14^{ου} αιώνα. Το καθολικό αγιογραφήθηκε με θαυμάσιες εικόνες το 1501. Ο άλλος ναός του, βρίσκεται μέσα στο περίβολο του Αγίου Χαραλάμπους και χτίστηκε το 1798. Πολλές αγιογραφίες του καθολικού ναού της μονής του Αγίου Στεφάνου έπαθαν εκτεταμένες καταστροφές κατά τη διάρκεια του 2^{ου} παγκοσμίου πολέμου. Ληλατήθηκαν ή και πυρπολήθηκαν, ενώ αρπάχτηκαν πολλά αξιόλογα κειμήλια.

2.4 ΜΟΝΗ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ-(ΜΕΓΑΛΟ ΜΕΤΕΩΡΟ)

Πάνω στον <<Πλατύλιθο>> ο Αθανάσιος ο Μετεωρίτης έχτισε τον πρώτο μικρό ναό, που τον μεγάλωσε το 1388 ο Ελληνοσέρβος Βασιλιάς της Θεσσαλίας Ιωάννης Ουρέσης Παλαιολόγος. Αποτελεί και σήμερα ακόμη το καθολικό της Μονής Μεταμορφώσεως του Σωτήρος ή Μετεώρων. Ο Αθανάσιος Μετεωρίτης παίρνοντας σαν βάση το τυπικό του Αθανάσιου του

Αθωνίτη, συνέταξε τον <<μοναστικό κανονισμό>>, που αποτέλεσε τον <<καταστατικό χάρτη>> για όλα τα μοναστήρια των Μετεώρων που ιδρύθηκαν μετά.

Το 1545 η Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, πήρε οριστική μορφή, αυτή που έχει και σήμερα. Ηγούμενος ήταν την εποχή εκείνη ο Συμεών, που ανήγειρε και άλλα κτίσματα. Το καθολικό της Μονής αυτής είναι το μεγαλύτερο των Μετεώρων. Έχει διαστάσεις 60X32 και ύψος 24 μέτρα. Η ανατολική πλευρά του ιερού κοσμεύεται με τα καλύτερα κεραμοπλαστικά σχέδια και αποτελεί ενδιαφέρον στοιχείο της όλης τοιχοδομίας. Το εσωτερικό του καθολικού κοσμεύεται με θαυμάσιο αγιογραφικό διάκοσμο. Οι αγιογραφίες του ιερού έγιναν το 1483 και ακολουθούν τεχνοτροπία της λεγόμενης <<Μακεδονικής Σχολής>>. Στον κυρίως Ναό, αγιογραφίες έγιναν το 1552 από τον ξακουστό ζωγράφο Θεοφάνη Στρελίτζα.

Αξιόλογα ακόμη στοιχεία του καθολικού είναι: α)το ξυλόγλυπτο τέμπλο που ανακαινίστηκε το 1791, β)ο ξύλινος δεσποτικός θρόνος που είναι διακοσμημένος με σιντέφι και έγινε το 1616 και γ)τα ξυλόγλυπτα προσκυνητάρια.

Στον εξωνάρθηκα είναι εντοιχισμένα θαυμάσια πιάτα και στην νότια-ανατολική γωνία είναι προσκολλημένο το μονόχωρο μετά τρούλου παρεκκλήσι του Ιωάννου του Προδρόμου. Στα νοτιοδυτικά βρίσκεται το παρεκκλήσι των Ισαποστόλων Κωνσταντίνου και Ελένης. Είναι μονόχωρο τρουλωτό κτίσμα που στηρίζεται σε τέσσερα τόξα.

Αξιόλογη είναι η τραπεζαρία, που σήμερα στεγάζει κειμήλια, φορητές εικόνες, λειψανοθήκες, σταυρούς, χειρόγραφα και άλλα αξιόλογα αντικείμενα του μοναστηριού χρονολογούμενα από τον 14^ο-16^ο αιώνα.

Ο εξώστης με την ανέμη και τα παλαμάρια, η αποθήκη με την πολύ μεγάλη ξύλινη κάδα, η είσοδος του Μοναστηριού και η σκίτη του ιδρυτή της μονής, είναι τα άλλα αξιοθαύμαστα από το μοναστήρι αυτό, που μπορεί κανείς να θαυμάσει.

2.5 ΜΟΝΗ ΒΑΡΛΑΑΜ

Λίγο πιο κάτω από τη Μονή Μεταμορφώσεως ορθώνεται περήφανα, στο Μετεωρικό χώρο, η περιώνυμη Μονή Βαρλαάμ. Πρώτος οικιστής ο πιο σύγχρονος του Αθανασίου Μετεωρίτη, ασκητής Βαρλαάμ. Ιδρύθηκε το 1517 πάνω σε παλαιότερα κτίσματα, που άρχιζαν από την εποχή του μοναχού Βαρλαάμ, από τους Γιαννιώτες αδελφούς Θεοφάνη και Νεκτάριο Αψαρά. Το καθολικό στο όνομα των Αγίων Πάντων περιβάλλεται από πολλά κτίσματα γύρω που προστέθηκαν στη συνέχεια.

Στον νάρθηκα υπάρχουν οι τάφοι και οι εικόνες των ιδρυτών. Είναι κτισμένος κατά τον αγιορείτικο τύπο, όπως και η Μονή Μεταμορφώσεως. Είναι σταυροειδής, εγγεγραμμένος με νάρθηκα τρουλωτό. Έχει υπέροχες αγιογραφίες που τις έκαναν οι ζωγράφοι Γεώργιος και Φράγκος Δικοτάρης και ίσως και ο Φράγκος Κατελάνος (δανεισμός Ιταλικών στοιχείων-Κρητική σχολή). Μερικές από τις παραστάσεις που εντυπωσιάζουν είναι η Κοίμηση του Ιωάννου του Χρυσοστόμου, η Κοίμηση του Εφραίμ του Σύρου και οι 24 οίκοι του Ακάθιστου Ύμνου.

Μέσα στον περίβολο σώζεται το νοσοκομείο και το παρεκκλήσι των Τριών Ιεραρχών, καθώς και η παλιά Τράπεζα, που σήμερα μετατράπηκε σε μουσείο της μονής με πολυάριθμα κειμήλια, χειρόγραφα, λειψανοθήκες, φορητές εικόνες, ευαγγέλια και άλλα. Στο μουσείο αυτό, φυλάσσεται και χειρόγραφο που αποδίδεται στον Αυτοκράτορα του Βυζαντίου Κωνσταντίνο Πορφυρογέννητο.

2.6 ΜΟΝΗ ΡΟΥΣΑΝΟΥ

Κτίστηκε από τους Ηπειρώτες αδελφούς Ιωασάφ και Μάξιμο, το 1545 σε ένα κατακόρυφο και ιδιαίτερα εντυπωσιακό βράχο.

Το μοναστηριακό αυτό συγκρότημα, τριώροφου κατασκευής και ενιαίας στέγης δεν επιτρέπει να φαίνεται το καθολικό, που είναι του σταυροειδούς τύπου μετά τρούλου. Και εδώ διατηρούνται αγιογραφίες του 1561, πολλές και αξιόλογες εικόνες, κατασκευές με σεντέρι και άλλα.

3 ΟΙ ΞΥΛΙΝΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ ΣΤΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ ΤΩΝ ΜΕΤΕΩΡΩΝ: ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ.

3.1 ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΑΝΑΠΑΥΣΑ

Η μονή του Αγίου Νικολάου Αναπαυσά, αν και περιέχει μεγάλης ιστορικής αξίας τοιχογραφίες του Θεοφάνη, αντιθέτως, είναι η μοναδική από τις έξι εν ενεργεία μονές των Μετεώρων που δεν περιέχει αξιόλογης ιστορικής και καλλιτεχνικής αξίας ξύλινες κατασκευές. Το καθολικό του ναού του Αγίου Νικολάου, κατασκευάστηκε το 1510 και δεν περιείχε τέμπλο ή άλλες κατασκευές. Στις μέρες μας υπάρχει τέμπλο το οποίο δημιουργήθηκε την τελευταία δεκαετία.

Οι μόνες ξύλινες κατασκευές οι οποίες χρονολογούνται από την εποχή της δημιουργίας του ναού, είναι οι ξυλοδεσιές στους τοίχους του ναού, καθώς και μερικές εμφανείς ξυλοδεσιές στα παλιότερα τμήματα του κτίσματος της μονής, τα οποία δεν έχουν υποστεί κάποια συντήρηση τουλάχιστον τα τελευταία 45-50 χρόνια. Σώζεται επίσης, μόνο ένα μικρό τμήμα της ξύλινης ανεμόσκαλας, η οποία κάποτε αριθμούσε 62 σκαλιά και ύψος 60 μέτρα. Στη δεκαετία του 1960 η μονή ανακαινίστηκε και αναστηλώθηκε από την αρμόδια Αρχαιολογική Υπηρεσία της περιοχής.

3.2 ΜΟΝΗ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ

Η μονή της Αγίας Τριάδος, περιέχει ενδιαφέρουσες ξύλινες κατασκευές. Στο μοναστήρι βρίσκεται ο ναός της Αγίας Τριάδος, ο οποίος αντιπροσωπεύει την αρχαιότερη σωζόμενη οικοδομική φάση του μοναστηριού και είναι το πιο ενδιαφέρον από τα κτίσματά του. Ανεγέρθηκε το έτος 1475 και προσθήκες ενός μικρού σκευοφυλακίου και ενός εσωνάρθηκα ακολούθησαν το 1684 και το 1689 αντίστοιχα. Το ενδιαφέρον παλαιό επίχρυσο ξυλόγλυπτο τέμπλο του κυρίως ναού, κατασκευάστηκε περίπου το 1660, αλλά το 1979 κλάπηκε από ιερόσυλους και έχει αντικατασταθεί σήμερα από νεότερο. Κάποια τμήματα του παλαιού τέμπλου μένουν αποθηκευμένα στο μοναστήρι καθώς και ο επίχρυσος ξυλόγλυπτος σταυρός του. Ακόμη, σώζεται ένα προσκυνητάρι και ένα αναλόγιο της ίδιας χρονολογίας με το τέμπλο, καθώς και ένα ξύλινο τραπεζάκι με ενθετική από φίλντισι και σιντέφι, το οποίο ήταν τοποθετημένο στον χώρο του καθολικού. Επίσης στο μοναστήρι υπάρχει το παρεκκλήσι του

Τιμίου Προδρόμου το οποίο κτίστηκε το 1682 και στο οποίο, επίσης, υπάρχει αξιόλογο επίχρυσο ξυλόγλυπτο τέμπλο της εποχής που ανεγέρθηκε το παρεκκλήσι.

Το 2003-2004 όλα τα παραπάνω αντικείμενα μεταφέρθηκαν στα εργαστήρια συντήρησης της αρμόδιας εφορίας αρχαιοτήτων και υπέστησαν επεμβάσεις στερέωσης, καθαρισμού, καθώς και απεντόμωση με την μέθοδο των αερίων μέσα σε ειδικούς σάκους.

Οι ξύλινες δομικές κατασκευές που υπήρχαν και όσες σώζονται στο μοναστήρι, ήταν όλες δρύινες. Στον κεντρικό διάδρομο που συναντάμε καθώς εισερχόμαστε στη μονή από την κύρια είσοδο, υπήρχε πάτωμα και στέγη που χρονολογούνται στα τέλη του 17^{ου} αιώνα και τα οποία αφαιρέθηκαν και πετάχτηκαν στη δεκαετία του 1980, οπότε και αντικαταστάθηκαν με άλλο δρύινο πάτωμα και στέγη. Στη στέγη παρέμειναν πλέον μόνο ελάχιστα ξύλινα στοιχεία.

Αμέσως αριστερά όπως εισερχόμαστε από την κεντρική πύλη, βρίσκεται το χαγιάτι το οποίο κατασκευάστηκε στα τέλη του 17^{ου} αιώνα. Την εποχή που κατασκευάστηκε, αποτελούνταν από ξύλινο πάτωμα, ξύλινη οροφή, καθώς και ξύλινο εργάτη για το κατέβασμα και το ανέβασμα του διχτιού που ως γνωστό, χρησιμοποιούνταν για την μεταφορά των μοναχών και των αγαθών τους. Σήμερα σώζονται μόνο τα δοκάρια του πατώματος, κάποιο τμήμα του σκελετού της στέγης, καθώς επίσης και ο εργάτης. Τα περισσότερα κομμάτια της όλης κατασκευής αντικαταστάθηκαν και πετάχτηκαν. Τα εναπομείναντα στοιχεία δεν έχουν υποστεί κάποιου είδους συντήρηση από ειδικούς επιστήμονες συντηρητές, αν και χρειάζεται να συντηρηθούν και να προστατευθούν.

Επίσης, στην πρόσοψη του μοναστηριού, από τη μεριά της κυρίας εισόδου, υπάρχει ένα αρκετά παλιό μπαλκόνι, του οποίου ο σκελετός και οι τάβλες του πατώματος σώζονται ακέραια μέχρι και σήμερα, με εμφανή όμως πάνω τους τα σημάδια του χρόνου και την ανάγκη τους για συντήρηση και προστασία.

Εμφανή στους τοίχους του μοναστηριού καθώς και στο ναό της Αγίας Τριάδος και του παρεκκλησίου του Τιμίου Προδρόμου, είναι και οι ταλαιπωρημένες από το χρόνο και τη φθορά, ξυλοδεσιές και μερικά παράθυρα των οποίων τα ξύλα από τα οποία αποτελούνται είναι εντοιχισμένα, έχοντας παράλληλα και τον στηρικτικό σκοπό της ξυλοδεσιάς.

Εικόνα 1 Ι.Μ. Αγίας Τριάδος-Παλιό Χαγιάτι

Εικόνα 2 Ι.Μ. Αγίας Τριάδος-Δοκάρια και τάβλες του πατώματος παλιού
μπαλκονιού

Εικόνα 3 Ι.Μ. Αγίας Τριάδος-Ξυλοδεσιά με πολύ έντονη προσβολή από
έντομα

Εικόνα 4 Ι.Μ. Αγίας Τριάδος-Δοκάρι στέγης του κεντρικού διαδρόμου

Εικόνα 5 Ι.Μ. Αγίας Τριάδος-Ο ξύλινος εργάτης στο χαγιάτι

Εικόνα 6 Ι.Μ. Αγίας Τριάδος-Φθαρμένα δοκάρια στέγης

3.3 ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ

Η μονή του Αγίου Στεφάνου περιέχει πολύ αξιόλογες και περίτεχνες ξύλινες κατασκευές. Από τα παλαιότερα κτίρια της μονής είναι το Παλαιό Καθολικό του ναού του Αγίου Στεφάνου, η πρώτη οικοδόμηση του οποίου ανάγεται στα μέσα του 14^{ου} αιώνα. Ο ναός ανακαινίστηκε το 1545 και έχει ξύλινη στέγη. Ως και τις μέρες μας σώζεται το περίτεχο τέμπλο του ναού, καθώς και τα μεγάλης καλλιτεχνικής αξίας επιχρυσωμένα ξυλόγλυπτα βημόθυρα του τέμπλου, το οποίο χρονολογείται στον 16^ο αιώνα.

Την τελευταία δεκαετία, εφαρμόζεται με την έγκριση της 7^{ης} Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, ένα πολυδιάστατο πρόγραμμα καταγραφής, τεκμηρίωσης, συντήρησης και αποκατάστασης του μνημειακού πλούτου της μονής. Στο πλαίσιο αυτού του προγράμματος, στο καθολικό του ναού του Αγίου Στεφάνου η ξύλινη στέγη αντικαταστάθηκε από νέα, όπως έγινε και με όλες τις ξύλινες οροφές των περισσοτέρων κτισμάτων της μονής, ενώ, στις εμφανείς ξυλοδεσιές έγιναν επεμβάσεις απεντόμωσης και στερέωσης.

Το τέμπλο και τα βημόθυρα του, κατά τις εργασίες συντήρησης, αποσυναρμολογήθηκαν, και μεταφέρθηκαν στο εργαστήριο για εργασίες απεντόμωσης με την μέθοδο της ένεσης στις οπές που δημιουργούν τα έντομα στο ξύλο, καθώς επίσης έγιναν επεμβάσεις και για τη στερέωσή τους. Οι ορθοστάτες του τέμπλου αλλάχτηκαν.

Στη μονή υπάρχει και το Νέο Καθολικό του ναού του Αγίου Χαραλάμπους που κτίστηκε το 1798. στο καθολικό του ναού υπάρχει το εξαιρετο τέμπλο του 1814, έργο ξυλογλυπτικής, με περίτεχνη και πολυποίκιλη φυτική διακόσμηση σε θαυμαστούς συνδυασμούς με πτηνά, ζώα και ανθρώπινες μορφές. Ανάλογης καλλιτεχνικής εκτέλεσης, κατασκευασμένα το 1836, είναι το ξυλόγλυπτο κιβώριο πάνω από την Αγία Τράπεζα στο ιερό, καθώς και τα τέσσερα προσκυνητάρια και ο ηγουμενικός θρόνος στον κυρίως ναό. Καλαίσθητα και περίτεχνα επίσης είναι και τα δύο προσκυνητάρια της λιτής ή αλλιώς του εσωνάρθηκα. Σε όλες αυτές τις ξύλινες κατασκευές έγιναν επεμβάσεις στερέωσης και απεντόμωσης.

Το 1852 κτίστηκε η τράπεζα η οποία το 1972 επιλέχθηκε για να φιλοξενήσει τα κειμήλια και το 1991 στα πλαίσια της συνολικότερης δραστηριοποίησής της μονής για την διάσωση και ανάδειξη του μνημειακού και κειμηλιακού της πλούτου, αποφασίστηκε η αναπαλαίωση του κτιρίου και η αναδιοργάνωση του νέου σκευοφυλακίου.

Με την έναρξη των εργασιών, πραγματοποιήθηκε η αποξήλωση των επιχρισμάτων και αποκαλύφθηκε έτσι η λιθοδομή, καθώς και οι ξυλοδεσιές του τοίχου. Στο νέο σκευοφυλάκιο, φυλάσσονται ο ξύλινος επισκοπικός θρόνος καθώς και τα βημόθυρα του ναού του Αγίου

Στεφάνου. Επίσης, άλλα ξύλινα αντικείμενα που φυλάσσονται στον ίδιο χώρο, είναι τρεις υπέροχοι σταυροί εκ των οποίων οι δύο έχουν μεταλλική επένδυση, ενώ ο άλλος είναι εξ ολοκλήρου ξύλινος. Ο τελευταίος σταυρός είναι του 18^{ου} αιώνα και είναι σταυρός λιτανείας, ενώ, οι άλλοι δύο είναι επίσης του 18^{ου} αιώνα και είναι σταυροί αγιασμού. Και οι τρεις σταυροί, έχουν ξυλόγλυπτες παραστάσεις εξαιρετικής λεπτομέρειας και στις δύο πλευρές τους.

Οι συνθήκες κάτω από τις οποίες φυλάσσονταν όλα αυτά τα αντικείμενα ήταν πάρα πολύ δυσμενείς, τόσο σε ότι αφορά την κατάσταση του κτιρίου, όσο και την τοποθέτηση των ίδιων των αντικειμένων μέσα σε αυτό. Για τον λόγο αυτό, πραγματοποιήθηκαν εργασίες για την συντήρηση του κτιρίου και κατασκευάστηκαν νέες προθήκες για τη φύλαξη των αντικειμένων.

Τα ξύλινα αντικείμενα και οι ξυλοδεσιές των τοίχων του σκευοφυλακίου, υπέστησαν απεντόμωση με την μέθοδο των αερίων. Τα ξύλινα αντικείμενα παρέμειναν στο χώρο του σκευοφυλακίου, ο χώρος σφραγίστηκε ερμητικά και τα αέρια διοχετεύθηκαν σε αυτόν. Ο χώρος παρέμεινε σφραγισμένος, έως ότου δράσουν τα αέρια βαθιά στις ίνες του ξύλου. Εκτός από την συντήρηση και αποκατάσταση του κτιρίου, κύριο μέλημα της μονής ήταν και η εξασφάλιση του ανάλογου μικροκλίματος που απαιτείται για την προστασία των αντικειμένων, όπως, επίσης, και οι ανάλογες συνθήκες φωτισμού.

Εικόνα 7 Ι.Μ. Αγίου Στεφάνου-Προσκυνητάρι, σκέβρωμα

Εικόνα 8 Ι.Μ. Αγίου Στεφάνου-Προσκυνητάρι, μετά τη συντήρηση

Εικόνα 9 Ι.Μ. Αγίου Στεφάνου-Ευλοδεσιά, ραγάδες

Εικόνα 10 Ι.Μ. Αγίου Στεφάνου-Σήμαντρο, αποπίπτοντας ρόζος

Εικόνα 11 Ι.Μ. Αγίου Στεφάνου, ξυλοδεσιά

Εικόνα 12 Ι.Μ. Αγίου Στεφάνου, ξυλοδεσιά

Εικόνα 13 Ι.Μ. Αγίου Στεφάνου, προσβολή από έντομα σε ξυλοδεσιά

3.4 ΜΟΝΗ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ-(ΜΕΓΑΛΟ ΜΕΤΕΩΡΟ)

Στη μονή της Μεταμορφώσεως Του Σωτήρος ή όπως είναι πιο γνωστό, στο Μεγάλο Μετέωρο, σώζεται ο μεγαλύτερος όγκος ξύλινων κατασκευών και ξύλινων έργων τέχνης των Μετεωρικών μονών.

Το παλαιότερο κτίριο της μονής, των μέσων του 14^{ου} αιώνα, είναι ο ναός της Θεομήτορος ή αλλιώς, ναός της Παναγίας της Μετεωρίτισσας Πέτρας, ο οποίος επεκτάθηκε και επανακτίστηκε το 1387. Το 1544 οικοδομήθηκε ο ναός της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, ο οποίος αποτελεί και το καθολικό της μονής.

Η τράπεζα της μονής κατασκευάστηκε το 1557 και πλάι της, προς το βόρειο τοίχο της, κατασκευάστηκε η εστία, δηλαδή το μαγειρείο. Ακόμα, το 1572 ανεγέρθηκε το νοσοκομείο-γηροκομείο του μοναστηριού. Στις αρχές του 17^{ου} αιώνα χτίστηκε το παρεκκλήσι του Τιμίου Προδρόμου, ενώ το 1789 οικοδομήθηκε και το παρεκκλήσι των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης. Ένα ακόμη πολύ ενδιαφέρον κτίριο με πολλά παλιά ξύλινα αντικείμενα είναι το κελάρι της μονής.

Στο καθολικό της μονής υπάρχει ξύλινο τέμπλο και τέσσερα προσκυνητάρια στον κυρίως ναό και άλλα δύο ξυλόγλυπτα προσκυνητάρια στη λιτή. Το τέμπλο, καθώς και τα έξι προσκυνητάρια του καθολικού, είναι όλα επιχρυσωμένα και αποτελούν αριστουργήματα ξυλογλυπτικής με τον μεγάλο πλούτο και την ποικιλία τους στη διακόσμηση.

Το πάνω από την ωραία πύλη τμήμα του τέμπλου είναι το παλαιότερο, όπως μαρτυρεί η σε σχήμα Π ξυλόγλυπτη επιγραφή του, του έτους 1634. Το 1791, το τέμπλο ανακαινίστηκε και αντικαταστάθηκε κατά το μεγαλύτερο μέρος του. Στο παρεκκλήσι των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης καθώς και στο παρεκκλήσι του Τιμίου Προδρόμου υπάρχουν πολύ καλής τέχνης ξυλόγλυπτα τέμπλα, τα οποία δεν είναι επιχρυσωμένα και κατασκευάστηκαν κατά τα τέλη του 18^{ου} αιώνα.

Στον κυρίως ναό υπάρχει ξύλινο προσκυνητάρι, πλούσια και καλλιτεχνικά διακοσμημένο με ένθετες παραστάσεις από φίλντισι. Της ίδιας ακριβώς τεχνοτροπίας και από τα ίδια υλικά, είναι και τρία ξύλινα αναλόγια δύο στον κυρίως ναό και ένα στο παρεκκλήσι των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης. Άλλο σπουδαίο έργο ξυλογλυπτικής είναι και ο ηγουμενικός θρόνος του κυρίως ναού, ο οποίος κατασκευάστηκε το έτος 1617 και φέρει πλούσια και λεπτή καλλιτεχνική ένθετη διακόσμηση από φίλντισι.

Άξιοι ιδιαίτερης προσοχής είναι οι τέσσερις ξυλόγλυπτοι σταυροί που εκτίθενται στις προθήκες του μουσείου της μονής. Ο παλαιότερος είναι του έτους 1594 και φέρει μεταλλική επένδυση με ημιπολύτιμους λίθους. Οι υπόλοιποι τρεις ξυλόγλυπτοι σταυροί είναι οι λεγόμενοι σταυροί του ιεροδιακόνου Δανιήλ. Ο ένας απ' αυτούς έχει και την χρονολογία κατασκευής του που είναι το 1609. Και οι τρεις έχουν την ίδια λεπτή κατεργασία, τις ίδιες περίπου παραστάσεις και αποτελούν πραγματικά αριστουργήματα ξυλογλυπτικής και μικροτεχνίας. Ο μικρότερος από τους τρεις σταυρούς έχει και μεταλλικό δέσιμο με 23 ημιπολύτιμους ένθετους λίθους. Ακόμη, στο μουσείο σώζεται και μια μικρή ξύλινη κασέλα, με ενδιαφέρουσα ξυλόγλυπτη διακόσμηση. Αυτά τα αντικείμενα έχουν όλα υποστεί επεμβάσεις απεντόμωσης, καθαρισμού και στερέωσης.

Στο χώρο της τραπεζαρίας, σώζεται μία τράπεζα του 16^{ου} αιώνα, η οποία φέρει πολύ έντονα επάνω της, τα σημάδια του χρόνου και της φθοράς. Η πάνω της επιφάνεια είναι κατασκευασμένη από ένα και μόνο επίμηκες κομμάτι ξύλο, κομμένο παράλληλο προς τον άξονα του δέντρου. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, σε συνδυασμό και με τις μεταβολές της θερμοκρασίας και της υγρασίας, το σκέβρωμα του ξύλου και τη δημιουργία ανοιγμάτων μεταξύ των ινών του. Σαφώς, στη φθορά του συγκεκριμένου αντικειμένου, μεγάλο ρόλο έπαιξε και η λειτουργία του ως αντικείμενο καθημερινής χρήσης. Στον ίδιο χώρο εκτίθενται επίσης και δύο αναλόγια, διακοσμημένα με φίλντισι. Κομμάτια από φίλντισι λείπουν, εξαιτίας της ρίκνωσης και διόγκωσης του ξύλου από τις μεταβολές της υγρασίας και της θερμοκρασίας.

Δίπλα και βόρεια της αίθουσας της τραπεζαρίας, βρίσκεται το δωμάτιο του μαγειρείου. Στο χώρο αυτό αφθονούν τα παλιά ξύλινα σκεύη οικιακής χρήσης, όπως σκάφες για το πλύσιμο, πολλές γαβάθες και κουτάλες για την προετοιμασία και το σερβίρισμα του φαγητού, ένα ξύλινο, αρκετά μεγάλο γουδί από σκαλισμένο, εγκάρσια κομμένο κορμό δέντρου.

Ακόμη, ένας πολύ παλιός ξύλινος πάγκος εργασίας, αρκετές ξύλινες τάβλες, στις οποίες είναι λαξευμένες κατά μήκος τους, κοιλότητες οι οποίες χρησιμοποιούνταν ως πιάτα. Επίσης, υπάρχει ξύλινο φτυάρι για να βάζουν και να βγάζουν το ψωμί και τα φαγητά στο φούρνο, μερικά βαρέλια για την αποθήκευση υγρών, δύο χαμηλά ξύλινα τραπεζάκια, μία ξύλινη μικρή κατασκευή για να αποθηκεύονται σε αυτό οι κουτάλες, μία κατασκευή από ξύλινα δοκάρια, η οποία χρησίμευε στο να κρεμιέται από αυτή το καζάνι πάνω από τη φωτιά.

Ακόμη, στο χώρο του μαγειρείου διακρίνουμε ξυλοδεσιές οι οποίες χρησιμοποιούνταν για το κρέμασμα διάφορων σκευών, καθώς επίσης και άλλες ξυλοδεσιές οι οποίες είναι

εντοιχισμένες σε όλο τους το μήκος. Ενδιαφέρουσα ξύλινη κατασκευή, είναι και η πόρτα της εισόδου του μαγειρείου η οποία είναι αρκετά παλιά.

Όλες οι κατασκευές του μαγειρείου φαίνονται σε άσχημη κατάσταση, καθώς από την πάροδο του χρόνου και με την αλλαγή της θερμοκρασίας και της υγρασίας, καθώς επίσης και λόγω της καθημερινής χρήσης τους, τα αντικείμενα αυτά έχουν φθαρεί. Συνεπώς, η συντήρησή τους, θα βοηθούσε στην αναβολή των παραγόντων καταστροφής τους για κάποιο χρονικό διάστημα, με στόχο την μεγαλύτερη διάρκειά τους σε μία σχετικά καλή κατάσταση.

Άλλος χώρος με ενδιαφέρουσες παλιές ξύλινες κατασκευές είναι το κελάρι της μονής. Δομική ξύλινη κατασκευή με πολύ μεγάλο ενδιαφέρον είναι το ταβάνι του κελαριού. Είναι σε πολύ άσχημη κατάσταση, κυρίως λόγω των εντόμων που έχουν προσβάλει τα ξύλα. Οι οπές που έχουν δημιουργήσει τα έντομα είναι εμφανέστατες. Ακόμη, το σκέβρωμα λόγω ρίκνωσης και διόγκωσής του, έχει παίξει σημαντικό ρόλο στην καταστροφή.

Στο βάθος του κελαριού υπάρχει ένα μεγάλο βαρέλι πού χρησιμοποιούνταν για την αποθήκευση κρασιού. Τα ξύλα συγκράτησης του βαρελιού έχουν υποστεί πολύ μεγάλο σκέβρωμα, κυρίως λόγω του πολύ μεγάλου μήκους τους. Στο χώρο υπάρχουν και άλλα πιο μικρά ξύλινα βαρέλια, όπως και ξύλινοι μεγάλοι κουβάδες για την αποθήκευση των σταφυλιών, καθώς επίσης και ξύλινες κατασκευές για το πάτημά τους. Άλλες ενδιαφέρουσες ξύλινες κατασκευές, αποθηκευμένες στο κελάρι είναι κάποια εργαλεία ή μέρη εργαλείων τα οποία χρησιμοποιούνταν στις γεωργικές εργασίες των μοναχών. Αυτά είναι κάποια μέρη από άροτρο, λαβές από γεωργικά εργαλεία και ξύλινες ρόδες άμαξας. Ξύλινα παγούρια και άλλα μικροαντικείμενα σώζονται ακόμη στο χώρο του κελαριού.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι ξυλοδεσιές του χώρου, όπως επίσης και η παλιά πόρτα της εισόδου του κελαριού. Το ξύλο της πόρτας είναι σε πολύ άσχημη κατάσταση, έχει σκεβρώσει, υπάρχουν αποπίπτοντα κομμάτια ξύλου κοντά στο μέρος όπου υπήρχε η κλειδαριά, εξ' αιτίας των μηχανικών πιέσεων που δέχτηκε το ξύλο στο σημείο αυτό, επίσης έχει προσβληθεί από ξυλοφάγα έντομα.

Απέναντι ακριβώς από την είσοδο του κελαριού, υπάρχει μία καινούρια σχετικά βιτρίνα η οποία περιέχει όλα τα εργαλεία που χρησιμοποιούσαν οι μοναχοί ή οι εργάτες για την κατασκευή ξύλινων αντικειμένων και κατασκευών. Μέσα στη βιτρίνα, είναι τοποθετημένο και ένα αρκετά παλιό ασυντήρητο ξύλινο σκαμνί. Πολύ κοντά στην βιτρίνα, βρίσκεται το οστεοφυλάκιο της μονής με την ενδιαφέρουσα παλιά ξύλινη πόρτα του. Όλο το κάσωμα είναι κι αυτό ξύλινο και επίσης η πόρτα έχει περαστεί πρόσφατα με κάποιο είδος λαδιού.

Μία πολύ ενδιαφέρουσα ξύλινη δομική κατασκευή είναι το χαγιάτι του πύργου της μονής, με τον ξύλινο εργάτη ο οποίος βοηθούσε στο κατέβασμα και το ανέβασμα του διχτυού. Ο εργάτης είναι σε σχετικά κακή κατάσταση και σίγουρα είχε προσβληθεί στο παρελθόν από ξυλοφάγα έντομα, όπως μαρτυρούν άλλωστε και οι χαρακτηριστικές οπές στην επιφάνεια του. Το πάτωμα και ένα μεγάλο μέρος της στέγης και της λοιπής κατασκευής έχει αντικατασταθεί.

Σώζονται ακόμη και μερικές κάσες και σκελετοί παλιών ξύλινων παραθύρων, των οποίων τα κενά και τα ανοίγματα στις συναρμογές μεταξύ τους ή μεταξύ αυτών και των τοίχων, έχουν γεμίσει με σύγχρονο αφρώδες μονωτικό υλικό, κάτι το οποίο αποτελεί τουλάχιστον πρόχειρη και εντελώς ανάρμοστη επέμβαση, ως προς την ιστορική αξία του αντικειμένου.

Αν και από το 1972 πραγματοποιούνται στο μοναστήρι του Μεγάλου Μετεώρου, όπως και στα άλλα μοναστήρια, εργασίες αποκατάστασης και συντήρησης από την αρμόδια Εφορία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, γενικά, σε αντίθεση με τα περισσότερα έργα τέχνης τα οποία έχουν συντηρηθεί αρκετά καλά με απεντομώσεις, στερεώσεις και καθαρισμούς, τα περισσότερα αντικείμενα καθημερινής, μη εκκλησιαστικής χρήσης και μικρότερης αισθητικής αξίας, δεν έχουν προσεχτεί και συντηρηθεί όσο ίσως θα έπρεπε.

Επίσης, πολλές παλιές ξύλινες δομικές κατασκευές, καταστράφηκαν στο πέρασμα των αιώνων από έλλειψη συντήρησης και έτσι, η καλύτερη πλέον λύση είναι η διατήρησή του παλιού ξύλου όπου αυτό είναι δυνατό και η αντικατάστασή του, όπου αυτό επιβάλλεται, με το ίδιο είδος ξύλου, την ίδια τεχνοτροπία και αν είναι δυνατόν, με τα ίδια είδη εργαλείων με τα οποία κατασκευάστηκαν.

Εικόνα 14. Ι.Μ. Μ. Μετεώρου-Παλιά ξύλινη κολόνα

Εικόνα 15. Ι.Μ. Μ. Μετεώρου-Ευλοδεσιά με πολύ έντονες ραγάδες κατά μήκος των ινών και εμφανή τη φθορά λόγω των κλιματικών εναλλαγών

Εικόνα 16. Ι.Μ. Μ. Μετεώρου-Το ταβάνι του κελαριού

Εικόνα 17. Ι.Μ. Μ. Μετεώρου-Έντονη προσβολή από έντομα σε τάβλες του ταβανιού στο κελάρι

Εικόνα 18. Ι.Μ. Μ. Μετεώρου-Έντονο σκέβρωμα λόγω μεγάλου μήκους των δοκαριών

Εικόνα 19. Ι.Μ. Μ. Μετεώρου-Έντονη προσβολή από έντομα και μεγάλη ραγάδα κατά μήκος των ιών

Εικόνα 20. Ι.Μ. Μ. Μετεώρου-Φθαρμένα από το χρόνο, τμήματα του βαρελιού και του ταβανιού, χρειάζονται συντήρηση άμεσα

Εικόνα 21. Ι.Μ. Μ. Μετεώρου-Το χαγιάτι του πύργου με το δίχτυ

Εικόνα 22. Ι.Μ. Μ. Μετεώρου-Ξύλινη πόρτα, τα κενά μεταξύ της κάσας και του τοίχου, έχουν κλείσει με αφρώδες υλικό

Εικόνα 23. Ι.Μ. Μ. Μετεώρου-Ξύλινη κατασκευή για το κρέμασμα της κατσαρόλας πάνω από τη φωτιά

Εικόνα 24. Ι.Μ. Μ. Μετεώρου-Φθορές ξύλινου σκεύους

Εικόνα 25. Ι.Μ. Μ. Μετεώρου-Ξύλινο γουδί από σκαμμένο τμήμα κορμού

Εικόνα 26. Ι.Μ. Μ. Μετεώρου-Έντονη αποσάθρωση και αποπίπτοντα τμήματα ξύλου της τράπεζας

Εικόνα 27. Ι.Μ. Μ. Μετεώρου-Έντονη αποσάθρωση, αποπίπτοντας ρόζος και βαθιές ραγαδώσεις

Εικόνα 28. Ι.Μ. Μ. Μετεώρου-Ευλοδεσιά, έντονα προσβεβλημένη από έντομα

Εικόνα 29. Ι.Μ. Μ. Μετεώρου-Τμήμα του ξύλινου εργάτη, διακρίνονται ραγαδώσεις και προσβολή από έντομα

3.5 ΜΟΝΗ ΒΑΡΛΑΑΜ

Το καθολικό της μονής Βαρλαάμ είναι αφιερωμένο στους Αγίους Πάντες και χτίστηκε μεταξύ του 1541 έως και του 1544. Αξιοπρόσεκτο για τη λεπτή και περίτεχνη επεξεργασία του είναι το ξυλόγλυπτο επιχρυσωμένο τέμπλο του κυρίως ναού, το οποίο κατασκευάστηκε στις αρχές του 18^{ου} αιώνα.

Ο ξύλινος ηγουμενικός θρόνος και τα δύο ξύλινα αναλόγια που σώζονται, κατασκευάστηκαν μεταξύ του 1784 και του 1808 και έχουν υπέροχη διακόσμηση από φίλντισι με την τεχνική της ενθετικής. Τα δύο αναλόγια είναι αποθηκευμένα στο χώρο του παλιού γηροκομείου μαζί με άλλα ξύλινα αντικείμενα τα οποία είναι και αυτά διακοσμημένα με φίλντισι, ένα προσκυνητάρι, δύο καθίσματα και τρεις κάσες-μπαούλα που χρησίμευαν ως αποθηκευτικοί χώροι. Όλες αυτές οι κατασκευές, σύμφωνα με τους μοναχούς, δεν έχουν προστατευθεί με οποιαδήποτε μέθοδο συντήρησης μέχρι σήμερα. Επίσης, σύμφωνα με μαρτυρίες, κάποιος αριθμός από προσκυνητάρια πετάχτηκε!

Στο κελάρι της μονής, είναι τοποθετημένο ένα πελώριο δρύινο βαρέλι του 16^{ου} αιώνα, το οποίο εξυπηρετούσε τις ανάγκες των μοναχών για την αποθήκευση του κρασιού. Το βαρέλι δεν χρησιμοποιείται πλέον στις μέρες μας. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, τοποθετήθηκαν σιδερένια στεφάνια γύρω από το βαρέλι, με σκοπό τη στερέωση και συγκράτηση της μεγάλης αυτής ξύλινης κατασκευής.

Επίσης στον ίδιο χώρο είναι αποθηκευμένα ως μουσειακά εκθέματα, διάφορα ξύλινα γεωργικά και όχι μόνο εργαλεία που χρησιμοποιούσαν οι μοναχοί τα παλιότερα χρόνια για τις καθημερινές τους εργασίες. Και αυτά τα ξύλινα εργαλεία δεν έχουν προστατευθεί με κάποιου είδους συντήρηση. Ακόμη υπάρχει, ένα πολύ παλιό κάθισμα με ένθετο φίλντισι, το οποίο βρίσκεται σε πολύ κακή κατάσταση, με ακουμπισμένα τα κομμάτια του πάνω στον τοίχο και το πάτωμα., καθώς επίσης και η παλιά πόρτα της εισόδου του κελαριού η οποία είναι και αυτή ακουμπισμένη πάνω στο βαρέλι, αποσαθρωμένη και σκεβρωμένη σε μεγάλο βαθμό από τις φθορές που υπέστη μέσα στο χρόνο.

Σε χώρο ακριβώς δίπλα από την αποθήκη, βρίσκεται ένα αρκετά μεγάλο στεγασμένο μπαλκόνι. Στο κέντρο του πατώματος του μπαλκονιού, είναι τοποθετημένη μια ξύλινη κατασκευή, ο λεγόμενος και εργάτης, μια κατασκευή η οποία βοήθησε στο ανέβασμα και κατέβασμα του διχτιού που χρησιμοποιούσαν οι μοναχοί. Το πάτωμα και η στέγη ήταν επίσης ξύλινα. Όλες οι κατασκευές αυτού του χώρου δημιουργήθηκαν το 1536.

Οι κατασκευές αυτές δεν έχουν υποστεί σοβαρές επεμβάσεις συντήρησης, παρά μόνο αντικαταστάθηκαν τα ξύλα που θεωρήθηκαν άχρηστα και συμπληρώθηκαν από νέα. Οι τάβλες του πατώματος έχουν αντικατασταθεί σχεδόν όλες, ενώ στην οροφή έχουν παραμείνει αρκετά δοκάρια της αρχικής κατασκευής.

Ακόμη, σύμφωνα με μαρτυρίες μοναχών της μονής, υπήρχαν ξύλινα μπαλκόνια των οποίων τα ξύλινα στοιχεία πετάχτηκαν και αντικαταστάθηκαν εξ ολοκλήρου, γεγονός λυπηρό για την παλαιότητα και ιστορικότητά τους.

Επίσης, οι ξυλοδεσιές αφθονούν σε όλα τα κτήρια, άλλοτε ορατές στο εσωτερικό και άλλοτε στο εξωτερικό των κτισμάτων, ακόμη, άλλοτε επιζωγραφισμένες (κυρίως ναός, παλιό γηροκομείο) και άλλοτε όχι. Οι ξυλοδεσιές δεν έχουν υποστεί συντήρηση.

Εικόνα 30. Ι.Μ. Βαρλαάμ-Ξυλοδεσιές στο χώρο του παλιού γηροκομείου

Εικόνα 31. Ι.Μ. Βαρλαάμ-Ξυλόγλυπτο έπιπλο σε πολύ άσχημη κατάσταση

Εικόνα 32. Ι.Μ. Βαρλαάμ-Τραβέρσα και τμήμα παλιού ξυλόγλυπτου επίπλου σε άθλια κατάσταση, πεταμένο στη αποθήκη της μονής

Εικόνα 33. Ι.Μ. Βαρλαάμ-Έντονα αποσαθρωμένο και προσβεβλημένο από έντομα τμήμα πόρτας της αποθήκης

Εικόνα 34. Ι.Μ. Βαρλαάμ-Ο ξύλινος εργάτης για το δίχτυ

Εικόνα 35. Ι.Μ. Βαρλαάμ-Ξύλινη στέγη χαγιατιού

Εικόνα 36. Ι.Μ. Βαρλαάμ-Έντονα φθαρμένο δοκάρι στέγης σε εξωτερικό χώρο

Εικόνα 37. Ι.Μ. Βαρλαάμ-Έντονα αποσαθρωμένο δοκάρι στέγης χαγιατιού

Εικόνα 38. Ι.Μ. Βαρλαάμ-Μόνο μερικά παλιά ξύλινα δοκάρια έχουν παραμείνει στη θέση τους, τα υπόλοιπα έχουν αντικατασταθεί από νέα

Εικόνα 39. Ι.Μ. Βαρλαάμ-Μεγάλη ρωγμή σε δοκάρι στέγης

Εικόνα 40. Ι.Μ. Βαρλαάμ-Μεγάλου μήκους ρωγμές σε δοκάρι

Εικόνα 41. Ι.Μ. Βαρλαάμ- Αναλόγιο-αποπίπτοντα κομμάτια φιλντισι, εξ' αιτίας των κλιματικών αλλαγών

Εικόνα 42. Ι.Μ. Βαρλαάμ-Μπαούλο, μηχανικές φθορές στις γωνίες

3.6 ΜΟΝΗ ΡΟΥΣΑΝΟΥ

Το καθολικό της μονής Ρουσάνου κτίστηκε περίπου στα μέσα του 16^{ου} αιώνα μ.Χ. Ο ναός είναι αφιερωμένος στη Μεταμόρφωση Του Σωτήρος. Το τέμπλο του ναού είναι του 16^{ου} αιώνα και είναι ξυλόγλυπτο και επίχρυσο, όπως επίσης και τα βημόθυρα.

Στη δεκαετία του 1970 κλάπηκε το μισό σχεδόν τέμπλο, από τη βάση του έως και το ύψος κάτω ακριβώς από τους 12 αποστόλους. Τα βημόθυρα σώθηκαν από την κλοπή. Ακόμη, στο χώρο του ναού υπήρχε και ένα προσκυνητάρι το οποίο σώζεται μέχρι και σήμερα. Επίσης, σώζεται σε πολύ καλή κατάσταση η πόρτα της εισόδου του νάρθηκα του ναού.

Κατά την δεκαετία του 1980, έγινε ριζική ανακαίνιση και αναστύλωση της μονής από την αρμόδια Αρχαιολογική Υπηρεσία της περιοχής (7^η Εφορία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων). Στις προαναφερθείσες ξύλινες κατασκευές έγιναν προσπάθειες στήριξης, καθαρισμού και απεντόμωσης

Το πάτωμα και το ταβάνι στο χώρο ακριβώς έξω από το νάρθηκα, κατασκευάστηκαν το 16^ο αιώνα και ήταν εξ ολοκλήρου δρύινα. Σύμφωνα με μαρτυρίες των μοναχών, το πάτωμα είχε σαπίσει και κατέρρευσε το 1968 και γι' αυτό το λόγο παρέμεινε ένα κομμάτι του σκελετού του πατώματος, όπου ήταν γερό, ενώ σε αρκετά σημεία αντικαταστάθηκε, καθώς επίσης αντικαταστάθηκαν και όλες οι τάβλες του πατώματος με καινούριες δρύινες. Το ίδιο συνέβη κατά τη διάρκεια της αναστύλωσης της δεκαετίας του 1980 και στην στέγη.

Επίσης, υπήρχε ένα μπαλκόνι στον πρώτο όροφο, στην νοτιοανατολική πλευρά της μονής, το οποίο χτίστηκε και καλύφτηκε εξ ολοκλήρου με σύγχρονα υλικά. Ακόμη, στον χώρο μετά την κύρια είσοδο της μονής, υπήρχε ένα ακόμη μπαλκόνι, του οποίου τα δοκάρια της κουπαστής του κόπηκαν και αφαιρέθηκαν με σκοπό την επέκταση του μπαλκονιού, η οποία κατασκευάστηκε με καινούρια ξυλεία. Άλλο ένα μπαλκόνι βρίσκεται στη δυτική πλευρά του πρώτου ορόφου, του οποίου ο σκελετός του πατώματος και οι ξυλοδεσιές του υποστηρίγματος παρέμειναν στη θέση τους, αλλά υποστηρίχθηκε με μεταλλική κατασκευή και με την προσθήκη νέας ξυλείας σε αρκετά μεγάλο τμήμα του.

Στη μονή σώζεται επίσης ένα πολυγωνικό ξύλινο τραπεζάκι διακοσμημένο με τη μέθοδο της ενθετικής. Μία πολύ ενδιαφέρουσα κατασκευή, είναι και η παλιά ξύλινη πόρτα της κύριας εισόδου της μονής. Η πόρτα αυτή είναι πιθανότατα του 16^{ου} αιώνα, είναι εκτεθειμένη στον μικρό και στενό διάδρομο που οδηγεί από την κύρια είσοδο στον προαύλιο χώρο της μονής και έχει ανάγκη από συντήρηση, λόγω της κακής κατάστασης στην οποία βρίσκεται.

Εικόνα 43. Ι.Μ. Ρουσάνου-Η μεταλλική κατασκευή δεν ταιριάζει με την ιστορικότητα του χώρου

Εικόνα 44. Ι.Μ. Ρουσάνου-Μερικές από τις παλιές ξυλοδεσιές της στέγης έχουν παραμείνει

Εικόνα 45. Ι.Μ. Ρουσάνου-Παλιά ξυλοδεσιά

Εικόνα 46. Ι.Μ. Ρουσάνου-Η παλιά ξυλοδεσιά στηρίχτηκε με νέα

Εικόνα 47. Ι.Μ. Ρουσάνου-Τμήμα της παλιάς πόρτας, η φθορά του χρόνου είναι ολοφάνερη πάνω της

Εικόνα 48. Ι.Μ. Ρουσάνου-Η παλιά πόρτα

Εικόνα 49. Ι.Μ. Ρουσάνου-Σχίσμο των ινών του ξύλου τμήματος της παλιάς πόρτας, εξ' αιτίας μεταλλικού συνδέσμου

Εικόνα 50. Ι.Μ. Ρουσάνου-Ρωγμή σε λεπτομέρεια των βημόθυρων του καθολικού

Εικόνα 51. Ι.Μ. Ρουσάνου-Σκέβρωμα των δοκαριών εξ' αιτίας του πολύ μεγάλου μήκους τους

Εικόνα 52. Ι.Μ. Ρουσάνου-Έντονη αποσάθρωση από ξυλοφάγα έντομα

Εικόνα 53. Ι.Μ. Ρουσάνου-Αποπίπτοντα τμήματα ξύλου σε ξυλοδεσιά

Εικόνα 54. Ι.Μ. Ρουσάνου-Μεγάλη ραγάδα σε δοκάρι της πόρτας του κυρίως ναού του καθολικού της μονής

4 ΥΛΙΚΑ-ΤΕΧΝΙΚΗ

Τα είδη ξύλου που χρησιμοποιήθηκαν στις κατασκευές και τα έργα τέχνης των μοναστηριών των Μετεώρων είναι κυρίως η δρυς και το πεύκο.

Το γενικό σχήμα κάθε ξύλου το έδιναν με δύο εργαλεία, το **τσεκούρι**, με καμπύλη κοψιά παράλληλη προς την ξύλινη λαβή του, και το **σκεπάρνι**, με ευθύγραμμη κοψιά κάθετη προς την ξύλινη λαβή. Για ευκολία οι ταγιαδόροι χρησιμοποιούσαν συνδυασμό των δύο με διπλό κεφάλι, από τη μια μεριά σε σχήμα τσεκουριού και από την άλλη σε σχήμα σκεπαρνιού. Κατά τις ανάγκες της δουλειάς, χρησιμοποιούσαν τότε το ένα και τότε το άλλο. Στην πίσω όψη των τέμπλων και στις αφανείς αδούλευτες επιφάνειες άλλων ξυλόγλυπτων φαίνονται καθαρά τα ίχνη των εργαλείων αυτών. Όταν το ξύλο είχε πάρει τις επιθυμητές διαστάσεις, επάνω στην επιφάνεια σχεδίαζαν με μολυβδοκόντυλο τα θέματα, ή τα αποτύπωναν από προσχέδια που είχαν προετοιμάσει πάνω σε λαδωμένο χαρτί, του οποίου την προς το ξύλο επιφάνεια περνούσαν με γραφίτη ή κάρβουνο, κάτι αντίστοιχο με την σημερινή χρήση καρμπόν. Το λάδωμα του χαρτιού είχε διπλό σκοπό, έκανε ευκολότερη την αποκόλληση του γραφίτη από το χαρτί, ώστε το σχέδιο να αποτυπώνεται καθαρότερα, αλλά και με τη διαφάνεια που προκαλούσε επέτρεπε την αντιστροφή του σχεδίου σε θέματα με αντικριστή συμμετρία. Επειδή όμως το αποτύπωμα έβγαινε γρήγορα καθώς το έπιανε ο τεχνίτης κατά την εργασία, γινότανε το <<τάκιασμα>>, δηλαδή η σταθεροποίηση του σχεδιάσματος, με την πίεση του εργαλείου πάνω στις γραμμές του. Τώρα όλα είναι έτοιμα για το σκάλισμα.

Για την εργασία της ξυλογλυπτικής πρώτα απ' όλα χρειάζεται ο **πάγκος**, μεγάλο στερεό τραπέζι, πάνω στο οποίο στερεώνεται το κομμάτι που δουλεύεται. Η στερέωση γίνεται με σιδερένια εργαλεία, τους **σφιγκτήρες**. Εργαλεία για σημάδεμα είναι ο **διαβήτης** ή **κομπάσο** για τη σχεδίαση κύκλων και τον έλεγχο ίσων αποστάσεων, όπου χρειάζονται, η **σημαδούρα** για τη χάραξη παράλληλων γραμμών, το **βαρίδι** για τη σωστή κάθετη τοποθέτηση, το **αλφάδι** για την ακριβή οριζοντίωση και η **γωνία** για την επίτευξη κανονικών ορθών γωνιών. Ύστερα έρχονται τα εργαλεία κοπής: Το **πριόνι**, οδοντωτή χαλύβδινη λεπίδα με ξύλινη λαβή, και το **ροκάνι** που αποτελείται από ξύλινο κορμό μέσα στον οποίο υπάρχει χαλύβδινη λεπίδα για την ισοπέδωση ορισμένων επιφανειών του ξύλου. Πάντως η χρήση του ήταν περιορισμένη. Τα ειδικά ξυλογλυπτικά εργαλεία είναι λεπίδες με κόψεις διαφόρων σχημάτων και διαστάσεων. Τέσσερις είναι οι βασικοί τους τύποι, τα **σκαρπέλα** με ευθύγραμμη κόψη στενή ή φαρδιά, οι **σγρόμπιες** με κυρτή κόψη που ποικίλει στο μέγεθος και στο άνοιγμα της

καμπύλης, τα **λουκάκια**, με κόψη βαθιά ημικυκλική, και τα **τρίγωνα** με κόψη γωνίας, που κι αυτή ποικίλλει σε μέγεθος και άνοιγμα. Τα πολύ μικρά εργαλεία με κυρτή κόψη λέγονται και **βένες**. Τα εργαλεία αυτά πιέζονται πάνω στο ξύλο είτε με το χέρι είτε, σε βαθύτερες εγκοπές, με το χτύπημα ενός ξύλινου σφυριού, της **ματσόλας**. Σπάνια συναντάμε στις επιφάνειες των ξύλων ίχνη από **ράσπες**, λάμες με οδοντωτή επιφάνεια, επίπεδη ή κυρτή. Η επιφάνεια των όγκων έμενε πολυεδρική, όπως την αφήνουν τα ξυλογλυπτικά εργαλεία και μόνο σε λίγες περιπτώσεις (π.χ. σε δακτυλίους ή αυλακιές από κολόνες) λειαίνονταν με **ψαρόπετσο**, ξεραμένο δέρμα του ψαριού ρίνα, που είναι γεμάτο από πυκνότατα μικρά αγκάθια.

Το σκάλισμα αρχίζει με το **ρίξιμο**, όπου το περίγραμμα του σχεδίου χαράζεται βαθιά με κάθετα χτυπήματα των κατάλληλων εργαλείων. Οι ίσιες γραμμές με τη χρήση σκαρπέλου, οι καμπύλες με τη σγρόμπια, που πρέπει να έχει άνοιγμα αντίστοιχο με την καμπύλη του σχεδίου. Κατόπιν γίνεται το **ξεφόντιασμα**, δηλαδή το σκάψιμο της επιφάνειας του ξύλου στο επιθυμητό βάθος, όπου και δημιουργείται μια δεύτερη επιφάνεια. Στα πολύ βαθιά ξυλόγλυπτα το ρίξιμο και το ξεφόντιασμα γίνονται σε δύο ή και περισσότερες φάσεις. Όταν το ξυλόγλυπτο έχει δεύτερο σκαλισμένο επίπεδο, στην επιφάνεια του βάθους γίνεται πάλι σχεδίασμα, για να επακολουθήσει η ίδια διαδικασία και έτσι δημιουργείται τρίτη, ακόμα βαθύτερη, επιφάνεια. Στα κουφωτά ξυλόγλυπτα αφαιρείται τελείως μέρος των επιφανειών του βάθους, κατά τις ανάγκες του έργου, και έτσι στα σημεία εκείνα δημιουργούνται οπές. Για να διευκολύνεται η φάση αυτή της εργασίας, με **ματικάπι**, χειροκίνητο τρυπάνι, ανοίγεται μικρή σχετικά οπή, η οποία διευρύνεται με τα εργαλεία, ώσπου να πάρει το επιδιωκόμενο μέγεθος και σχήμα. Στα ξυλόγλυπτα βαθιάς γλυφής και στα σημεία όπου οι πλάγιες επιφάνειες του περιγράμματος κλείνουν προς τα μέσα, η κίνηση των εργαλείων με ευθύγραμμο στέλεχος γίνεται δύσκολη ή και αδύνατη, και τότε χρησιμοποιούνται σγρόμπιες με στέλεχος κυρτωμένο σε σχήμα ανοιχτού S, τα **κουταλάκια**, όνομα που χαρακτηρίζει το σχήμα τους. Μετά είναι η σειρά για το **ρίξιμο**, δηλαδή τη δημιουργία όλων των μικρότερων επιφανειών που χαρακτηρίζουν το θέμα. Τελικά με τις **βενιές**, μικρές αυλακιές που γίνονται με τη βένα, και με τις **κοπιές**, κάθετα χτυπήματα των εργαλείων, που αφήνουν στην επιφάνεια το αποτύπωμα της ευθύγραμμης ή καμπύλης διατομής της κόψεώς τους, δημιουργούνται οι περιγραφικές ή απλά διακοσμητικές λεπτομέρειες, όπως οι πτυχώσεις των ρούχων.

Όταν πια έχει τελειώσει το σκάλισμα όλων των τμημάτων, στα μικρότερα έργα (προσκυνητάρια, δεσποτικοί θρόνοι, αρτοφόρια, παγκάρια) γίνεται το **μοντάρισμα**, η οριστική σύνθεση των διαφόρων τμημάτων. Σε αυτά σπάνια γίνεται χρήση καρφιών. Η

σταθεροποίηση γίνεται με κόλλα. Στις πόρτες και στις επιφάνειες των παγκαριών, ένα σύστημα μόρσων και εγκοπών επιτρέπει τη σταθερή συναρμολόγηση, και μόνο τα ξύλα του πλαισίου συνδέονται στις γωνίες με *καβύλιες*.

Σύνθετο και δύσκολο είναι το κάρφωμα του τέμπλου, η τελική σύνθεση και τοποθέτηση του. Πρώτα γίνεται ένα είδος μόνιμης σκαλωσιάς από χοντρά ευθύγραμμα ξύλα. Από αυτά, τα οριζόντια, οι *τραβέρσες*, στερεώνονται χωνευτά μέσα στους πλαϊνούς τοίχους ή στους πεσσούς, ανάλογα με το ρυθμό του ναού. Το ύψος της τοποθέτησης τους αντιστοιχεί προς τις κύριες ζώνες του τέμπλου. Έτσι εξασφαλίζεται η σταθερή στήριξη του. Ανάμεσά τους και σε αποστάσεις που αντιστοιχούν με τα κολωνάκια και τα ανοίγματα των θυρών, στήνονται και στερεώνονται κάθετοι ξύλινοι στύλοι, τα *μπόγια*. Όταν ολοκληρωθεί αυτή η εργασία, αρχίζει το <<χτίσιμο>> του τέμπλου από κάτω προς τα πάνω. Πρώτα οι ποδιές και ανάμεσά τους τα κολωνάκια, ύστερα οι κάτω κεταμπέδες, οι θέσεις για τις δεσποτικές εικόνες και στη συνέχεια όλες οι ζώνες. Η σταθεροποίηση γίνεται με *γυφτόκαρφα*, μακριά σιδερένια χειροποίητα καρφιά. Σε καίρια σημεία το μάκρος των γυφτόκαρφων είναι μεγαλύτερο από το συνολικό πάχος των ξύλων που συνδέουν και το τμήμα που περισσεύει το στραβώνουν. Όταν το ύψος προχωρήσει, στήνεται πρόχειρη σκαλωσιά σε απανωτά επίπεδα και επάνω της δουλεύουν οι τεχνίτες ως την αποπεράτωση όλης της εργασίας. Στο τέλος στερεώνονται, με σιδερένιους χειροποίητους *μεντεσέδες* στροφείς, τα θυρόφυλλα της Ωραίας Πύλης, της προθέσεως και όταν υπάρχει, του διακονικού. Ακόμα στο κάρφωμα χρησιμοποιούνται *σφυριά* και *τανάλιες*. Σε λίγες περιπτώσεις, για να αποφευχθούν μετατοπίσεις των τμημάτων του τέμπλου, καρφώνονται συνδετικά *δίχαλα*, σιδερένιες ράβδοι με γυριστές σε ορθή γωνία τις μυτερές άκρες τους.

Εικόνα 55. Ι.Μ. Μ. Μετεώρου-Παλιά ξυλουργικά εργαλεία και πάγκος εργασίας με σφιγκτήρα

5 ΞΥΛΙΝΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ-ΕΡΓΑ ΤΕΧΝΗΣ

5.1 ΔΟΜΙΚΕΣ ΞΥΛΙΝΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ (ΕΣΩΤΕΡΙΚΕΣ-ΕΞΩΤΕΡΙΚΕΣ)

5.1.1 Στέγες

Στις μονές των Μετεώρων συναντάμε αρκετές ξύλινες στέγες. Οι ξύλινες στέγες, συναντιόνται συχνά σε ξύλινες κατασκευές όπως μπαλκόνια, χαγιάτια και σε πάρα πολλά είδη δωματίων, όπως τραπεζαρίες, εστίες, κελάρια, αποθήκες και άλλα. Στους ναούς των μοναστηριών, σπάνια θα συναντήσουμε ξύλινη στέγη.

Οι πιο πολλές παλιές ξύλινες στέγες έχουν αντικατασταθεί με νέες, ή τουλάχιστον στις καλύτερες περιπτώσεις έχουν παραμείνει στη θέση τους ελάχιστα μονάχα τμήματα της όλης κατασκευής. Οι περισσότερες στέγες που κατασκευάστηκαν στις μονές των Μετεώρων ήταν δρύινες.

Στη μονή της Αγίας Τριάδος, συναντούμε δύο ενδιαφέρουσες ξύλινες στέγες. Η πρώτη ξύλινη στέγη, καλύπτει τη μεγάλη αίθουσα που συναντούμε με την είσοδό μας στη μονή, ήταν του 17^{ου} αιώνα και αντικαταστάθηκε στη δεκαετία του 1980. Η δεύτερη, στεγάζει το χαγιάτι που βρίσκεται αριστερά της εισόδου της μονής, είναι και αυτή του 17^{ου} αιώνα και σήμερα σώζεται μόνο ένα κομμάτι του σκελετού της. Όλα τα υπόλοιπα ξύλινα μέρη της έχουν πεταχτεί και αντικατασταθεί από νέα.

Στη μονή Αγίου Στεφάνου, η πιο ενδιαφέρουσα ξύλινη στέγη του παρελθόντος, ήταν η στέγη του καθολικού του ναού του Αγίου Στεφάνου η οποία έχει πλέον αντικατασταθεί από νέα, όπως έγινε και με όλες τις ξύλινες οροφές των περισσότερων κτισμάτων της μονής.

Πολλές ξύλινες στέγες συναντούμε σαφώς και στο μεγάλο Μετέωρο, οι πιο σημαντικές από αυτές είναι η στέγη του χαγιατιού του πύργου απ' όπου έριχναν στο παρελθόν το δίχτυ, καθώς και η οροφή-στέγη του κελαριού. Η στέγη του χαγιατιού έχει αντικατασταθεί στο μεγαλύτερο μέρος της, ενώ, η στέγη του κελαριού δεν έχει αντικατασταθεί σε ένα μεγάλο ποσοστό της, ωστόσο, είναι σε πολύ άσχημη κατάσταση και έχει άμεση ανάγκη από συντήρηση.

Στη μονή Βαρλαάμ, η πιο σημαντική ξύλινη στέγη που συναντούμε είναι η στέγη του χαγιατιού του πύργου. Η στέγη κατασκευάστηκε το 1536 και ακόμη και σήμερα παραμένουν στη θέση τους αρκετά δοκάρια της αρχικής κατασκευής, αν και δεν έχουν υποστεί σοβαρές επεμβάσεις συντήρησης. Τις τελευταίες δεκαετίες, τα ξύλα που θεωρήθηκαν άχρηστα, αντικαταστάθηκαν και συμπληρώθηκαν από νέα.

Στη μονή Ρουσάνου, το ταβάνι του χώρου ακριβώς έξω από το νάρθηκα του καθολικού, είχε κατασκευαστεί το 16^ο αιώνα και ήταν εξ' ολοκλήρου δρύινο. Στις μέρες μας σώζονται μονάχα κάποια δοκάρια του, ενώ το μεγαλύτερο τμήμα του έχει αντικατασταθεί.

Εικόνα 56. Ι.Μ. Αγίας Τριάδος-Η στέγη στο χαγιατί

5.1.2 Μπαλκόνια-Χαγιατία

Τα μπαλκόνια και χαγιατία των μοναστηριών των Μετεώρων και ιδίως αυτά των πύργων, έχουν αφήσει τη δική τους ξεχωριστή ιστορία, με τα δίχτυα, τα οποία κατέβαζαν και ανέβαζαν με τη βοήθεια του ξύλινου εργάτη, αγαθά και πολλές φορές και τους ίδιους τους μοναχούς.

Στη μονή του Αγίου Νικολάου Αναπαυσά, πλέον δεν σώζεται κάποιο παλιό μπαλκόνι ή χαγιατί. Ότι μπαλκόνι υπάρχει πλέον, κατασκευάστηκε μετά το 1960, όταν και έγινε ανακαίνιση και αναστύλωση σε ένα μεγάλο μέρος της μονής.

Στη μονή της Αγίας Τριάδος αμέσως αριστερά όπως εισερχόμαστε από την κεντρική πύλη, βρίσκεται το χαγιατί το οποίο κατασκευάστηκε στα τέλη του 17^{ου} αιώνα. Την εποχή που

κατασκευάστηκε, αποτελούνταν από ξύλινο πάτωμα, ξύλινη οροφή, καθώς και ξύλινο εργάτη για το κατέβασμα και το ανέβασμα του διχτιού. Σήμερα σώζονται μόνο τα δοκάρια του πατώματος, κάποιο τμήμα του σκελετού της στέγης, καθώς επίσης και ο εργάτης. Τα περισσότερα κομμάτια της όλης κατασκευής αντικαταστάθηκαν και πετάχτηκαν.

Επίσης, στην όψη του μοναστηριού, από τη μεριά της κυρίας εισόδου, υπάρχει ένα αρκετά παλιό μπαλκόνι, του οποίου ο σκελετός και οι τάβλες του πατώματος σώζονται ακέραια μέχρι και σήμερα, με εμφανή όμως πάνω τους τα σημάδια του χρόνου και την ανάγκη τους για συντήρηση και προστασία.

Το πιο σημαντικό χαγιάτι του Μεγάλου Μετεώρου είναι το χαγιάτι του πύργου της μονής, με τον ξύλινο εργάτη. Το πάτωμα και ένα μεγάλο μέρος της στέγης και της λοιπής κατασκευής έχει αντικατασταθεί. Τα περισσότερα μπαλκόνια και χαγιάτια της μονής, είναι σχετικά νέες κατασκευές.

Στη μονή Βαρλαάμ και σε χώρο ακριβώς δίπλα από την αποθήκη, βρίσκεται ένα αρκετά παλιό χαγιάτι, το χαγιάτι του πύργου της μονής με τον ξύλινο εργάτη και το δίχτυ. Το πάτωμα και η στέγη ήταν επίσης ξύλινα. Το χαγιάτι κατασκευάστηκε το 1536. Οι κατασκευές αυτές δεν έχουν υποστεί σοβαρές επεμβάσεις συντήρησης, παρά μόνο αντικαταστάθηκαν τα ξύλα που θεωρήθηκαν άχρηστα και συμπληρώθηκαν από νέα. Οι τάβλες του πατώματος έχουν αντικατασταθεί σχεδόν όλες, ενώ στην οροφή έχουν παραμείνει αρκετά δοκάρια της αρχικής κατασκευής.

Ακόμη, σύμφωνα με μαρτυρίες μοναχών της μονής, υπήρχαν ξύλινα μπαλκόνια των οποίων τα ξύλινα στοιχεία πετάχτηκαν και αντικαταστάθηκαν εξ ολοκλήρου, γεγονός λυπηρό για την παλαιότητα και ιστορικότητά τους.

Στη μονή Ρουσάνου, υπήρχε ένα μπαλκόνι στον πρώτο όροφο, στην νοτιοανατολική πλευρά της μονής, το οποίο χτίστηκε και καλύφτηκε εξ ολοκλήρου με σύγχρονα υλικά. Ακόμη, στον χώρο μετά την κύρια είσοδο της μονής, υπήρχε ένα ακόμη μπαλκόνι, του οποίου τα δοκάρια της κουπαστής του κόπηκαν και αφαιρέθηκαν με σκοπό την επέκταση του μπαλκονιού, η οποία κατασκευάστηκε με καινούρια ξυλεία.

Άλλο ένα μπαλκόνι βρίσκεται στη δυτική πλευρά του πρώτου ορόφου, του οποίου ο σκελετός του πατώματος και οι ξυλοδεσιές του υποστηρίγματος παρέμειναν στη θέση τους, αλλά υποστηρίχθηκε με μεταλλική κατασκευή και με την προσθήκη νέας ξυλείας σε αρκετά μεγάλο τμήμα του. Η μεταλλική κατασκευή είναι εμφανέστατη και καλύπτει σχεδόν όλο το

μήκος και πλάτος του μπαλκονιού, με αποτέλεσμα την κακή και αταίριαστη αισθητική με το αρχιτεκτονικό σύνολο του υπόλοιπου μοναστηριού.

Εικόνα 57 Ι.Μ. Αγίας Τριάδος-Παλιό Χαγιάτι, πλάγια όψη

5.1.3 Σκάλες

Ξύλινες σκάλες δεν χρησιμοποιήθηκαν σε μεγάλη έκταση στα μοναστήρια των Μετεώρων, οι περισσότερες είναι καινούριες κατασκευές. Οι μόνες παλιές σκάλες ήταν οι φημισμένες ξύλινες ανεμόσκαλες οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν τους πρώτους αιώνες της ιστορίας των μοναστηριών και χρησιμοποιήθηκαν για τη προστασία των μονών και των μοναχών, εφόσον όταν η ανεμόσκαλα μαζεύονταν επάνω, τότε δεν υπήρχε άλλος τρόπος προσέγγισης του μοναστηριού και έτσι οι μοναχοί ήταν ασφαλείς.

Στη μονή του Αγίου Νικολάου Αναπαυσά σώζεται τμήμα της ξύλινης ανεμόσκαλας της μονής, η οποία ανεμόσκαλα αριθμούσε 62 σκαλοπάτια και είχε μήκος γύρω στα 60 μέτρα.

5.1.4 Πόρτες-Παράθυρα

Όλες σχεδόν οι πόρτες και τα παράθυρα των μοναστηριών των Μετεώρων είχαν ξύλινο σκελετό.

Στη μονή του Μεγάλου Μετεώρου βρίσκονται οι περισσότερες πόρτες και παράθυρα, εξ' αιτίας βέβαια και του μεγέθους της μονής σε σχέση με τις υπόλοιπες.

Ενδιαφέρουσα ξύλινη κατασκευή, είναι η πόρτα της εισόδου του μαγειρείου η οποία είναι αρκετά παλιά. Επίσης, η παλιά πόρτα της εισόδου του κελαριού είναι πολύ παλιά και ενδιαφέρουσα. Το ξύλο της πόρτας είναι σε πολύ άσχημη κατάσταση, έχει σκεβρώσει, υπάρχουν αποπίπτοντα κομμάτια ξύλου κοντά στο μέρος όπου υπήρχε η κλειδαριά, εξ' αιτίας των μηχανικών πιέσεων που δέχτηκε το ξύλο στο σημείο αυτό, επίσης έχει προσβληθεί από ξυλοφάγα έντομα. Ακόμη, στο οστεοφυλάκιο της μονής υπάρχει ενδιαφέρουσα παλιά ξύλινη πόρτα. Όλο το κάσωμα είναι κι αυτό ξύλινο και επίσης η πόρτα έχει περαστεί πρόσφατα με κάποιο είδος λαδιού.

Άλλη μία ενδιαφέρουσα παλιά ξύλινη πόρτα, είναι αυτή που βρίσκεται στα δεξιά, πάνω στο διάδρομο, όπως μπαίνουμε από την κεντρική είσοδο. Πολύ λυπηρό είναι το ότι τα κενά που είχαν δημιουργηθεί μεταξύ του κασώματος της πόρτας και του τοίχου, έχουν κλείσει με σύγχρονο αφρώδη υλικό. Σώζονται ακόμη και μερικές κάσες και σκελετοί παλιών ξύλινων παραθύρων, σε διάφορα κτήρια του μοναστηριού, των οποίων τα κενά έχουν κλείσει με τον ίδιο τρόπο.

Στη μονή Βαρλαάμ, η πιο ενδιαφέρουσα κατασκευή, είναι η παλιά ξύλινη πόρτα της αποθήκης, η οποία τώρα βρίσκεται παρατημένη και ακουμπισμένη πάνω στο μεγάλο παλιό βαρέλι που βρίσκεται στον ίδιο χώρο. Η πόρτα βρίσκεται σε πολύ άσχημη κατάσταση και παρουσιάζει πάρα πολλές φθορές. Στο παρελθόν είχε προσβληθεί από ξυλοφάγα έντομα σε πολύ μεγάλο βαθμό. Χρειάζεται οπωσδήποτε επεμβάσεις συντήρησης για να καταφέρει να σωθεί από τη φθορά.

Στη μονή Ρουσάνου, σώζεται σε πολύ καλή κατάσταση η πόρτα της εισόδου του νάρθηκα του ναού, η οποία και έχει συντηρηθεί. Επίσης, μία πολύ ενδιαφέρουσα κατασκευή, είναι και η παλιά ξύλινη πόρτα της κύριας εισόδου της μονής. Η πόρτα αυτή είναι πιθανότατα του 16^{ου} αιώνα, είναι εκτεθειμένη στον μικρό και στενό διάδρομο που οδηγεί από την κύρια είσοδο στον προαύλιο χώρο της μονής και έχει ανάγκη από συντήρηση, λόγω της κακής κατάστασης στην οποία βρίσκεται.

Εικόνα 58 Ι.Μ. Μ. Μετεώρου-Η πόρτα της αίθουσας της εστίας

Εικόνα 59 Ι.Μ. Μ. Μετεώρου-Ξύλινο παράθυρο με ξυλοδεσιά

5.1.5 Πατώματα

Ξύλινα πατώματα στις μονές των Μετεώρων υπήρχαν αρκετά. Στις μέρες μας, τα περισσότερα έχουν αντικατασταθεί από πατώματα με καινούρια ξυλεία και σώζονται μόνο μέρη των αρχικών παλιών πατωμάτων. Τα ξύλινα πατώματα εντοπίζονται κυρίως σε χαγιάτια και μπαλκόνια, αλλά, αρκετές φορές και σε άλλους στεγασμένους χώρους.

Στη μονή της Αγίας Τριάδος, ακριβώς μετά την είσοδό μας στη μονή, συναντάμε ένα μεγάλο στεγασμένο διάδρομο, του οποίου το πάτωμα είχε κατασκευαστεί στα τέλη του 17^{ου} αιώνα και το οποίο αφαιρέθηκε και πετάχτηκε στη δεκαετία του 1980, οπότε και αντικαταστάθηκε με άλλο δρύινο πάτωμα

Αμέσως αριστερά όπως εισερχόμαστε από την κεντρική πύλη, βρίσκεται το χαγιάτι το οποίο είχε ξύλινο πάτωμα το οποίο κατασκευάστηκε στα τέλη του 17^{ου} αιώνα. Σήμερα σώζονται μόνο τα δοκάρια του πατώματος, τα περισσότερα κομμάτια της όλης κατασκευής αντικαταστάθηκαν και πετάχτηκαν.

Στο Μεγάλο Μετέωρο, η πιο ενδιαφέρουσα περίπτωση πατώματος, είναι αυτή του πατώματος του χαγιατιού του πύργου της μονής. Σχεδόν όλα τα τμήματα του παλιού ξύλινου πατώματος έχουν πλέον αντικατασταθεί.

Επίσης, και στη μονή Βαρλαάμ, το ξύλινο πάτωμα του χαγιατιού του πύργου είναι το πιο αξιοπρόσεχτο. Κατασκευάστηκε το 1536 και ήταν δρύινο. Τώρα πλέον έχουν αντικατασταθεί όλες οι τάβλες του πατώματος από άλλες δρύινες τάβλες.

Στη μονή Ρουσάνου, το πιο αξιοπρόσεχτο πάτωμα είναι αυτό του χώρου που βρίσκεται ακριβώς έξω από το νάρθηκα του καθολικού. Το πάτωμα αυτό, κατασκευάστηκε το 16^ο αιώνα και ήταν εξ' ολοκλήρου δρύινο. Σύμφωνα με μαρτυρίες των μοναχών, το πάτωμα είχε σαπίσει και κατέρρευσε το 1968 και γι' αυτό το λόγο παρέμεινε ένα κομμάτι του σκελετού του πατώματος, όπου ήταν γερό, ενώ στα υπόλοιπα σημεία αντικαταστάθηκε, καθώς επίσης αντικαταστάθηκαν και όλες οι τάβλες του πατώματος με καινούριες δρύινες.

Εικόνα 60 I.M. Ρουσάνου-Ξύλινο πάτωμα έξω από το καθολικό της μονής, στο σκελετό του σώζονται μόνο ελάχιστα από τα παλιά δοκάρια, διότι το μεγαλύτερο μέρος του είχε καταρρεύσει και αντικαταστάθηκε

5.1.6 Ξυλοδεσιές

Σε όλες τις παλιές και όχι μόνο κτιριακές κατασκευές όλων των Μοναστηριών έχει χρησιμοποιηθεί η ξυλοδεσιά. Η ξυλοδεσιά στους τοίχους των κτιρίων, ήταν επιμήκη ξύλινα δοκάρια, τα οποία έμπαιναν οριζόντια με το έδαφος, σε συγκεκριμένα ύψη, ανάμεσα από κάποια στρώση από πέτρες. Τα δοκάρια ήταν τοποθετημένα συνήθως, παράλληλα ή κάθετα με το μήκος του τοίχου και τις περισσότερες φορές ήταν εμφανείς, εκτός και αν η λιθοδομή ήταν καλυμμένη με κονίαμα.

Ξυλοδεσιές ναών, των οποίων μόνο τα άκρα βρισκόταν μέσα στη λιθοδομή και όλο το υπόλοιπο τμήμα του ξύλινου δοκαριού ήταν εμφανές, τότε, στις περισσότερες των περιπτώσεων, το ξύλο βάφονταν με διάφορα σχέδια σε διάφορα χρώματα.

Εικόνα 61 I.M. Μ. Μετεώρου-Ξυλοδεσιά με πολύ έντονες ραγάδες κατά μήκος των ινών και εμφανή τα σημάδια της φθοράς λόγω των κλιματικών εναλλαγών

Εικόνα 62 I.M. Βαρλαάμ-Εξωτερικές ξυλοδεσιές

5.2 ΞΥΛΙΝΑ ΕΠΙΠΛΑ-ΕΡΓΑ ΤΕΧΝΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ.

5.2.1 Τέμπλο

Το τέμπλο αποτελείται από τα εξής μέρη: Πάνω στο δάπεδο βρίσκεται η **βάση**(1). Από αυτή ξεκινούν οι **κολόνες**(2). Ανάμεσά τους χαμηλά είναι οι **ποδιές**(3). Αμέσως μετά υπάρχει στενή ξυλόγλυπτη λωρίδα, η **σταφυλή**(4), κι ακολουθεί ορθογώνιος ταμπλάς, ο **κάτω κεταμπές**(5). Πιο πάνω βρίσκονται οι **δεσποτικές εικόνες**(6) με το Χριστό, την Παναγία, τον επώνυμο Άγιο του ναού και άλλες, που επιστέφονται από τους **επάνω κεταμπέδες**(7). Ως το ύψος αυτό, στο κέντρο, ανοίγεται η **ωραία πύλη**(8) που κορυφώνεται με το **άγιον ποτήριον**(9). Μια δεύτερη **θύρα**, αριστερά, είναι **της προθέσεως**(10), ενώ μια άλλη, δεξιά, **του διακονικού**(11) που υπάρχει μόνο στα μεγαλύτερα τέμπλα. Έπεται μια σειρά από ημικυκλικά ξυλόγλυπτα, τα **κεμέρια**(12), που ανάμεσά τους έχουν ολόγλυφες **προέχουσες περιστερές**(13) από τις οποίες κρέμονται τα καντήλια. Από εδώ και πάνω οι ζώνες δεν διακόπτονται από πόρτες. Πρώτη η **Ρίζα του Ιεσσαί**(14), με σκαλισμένη στο κέντρο, ξαπλωμένη, ολόσωμη τη μορφή του προπάτορα του Χριστού. Δεύτερη μια στενή, το **κλήμα**(15), κι ύστερα η σειρά των εικόνων του **Δωδεκάορτου**(16). Ακολουθούν οι **Απόστολοι**(17), εικόνες με προτομές των Αποστόλων, και το τέμπλο καταλήγει σε χαμηλή αετωματική επίστεψη, το **κλαδί**(18), στην κορυφή του οποίου υψώνεται ο **σταυρός**(19), με ζωγραφισμένο τον Εσταυρωμένο, που περιβάλλεται από **δύο εξαπτέρυγα**(20) με ζωγραφιστούς τον Ιωάννη και την Παναγία ολόσωμους.

Εικόνα 63 Ι.Μ. Αγίας Τριάδος, Επίχρυσο Τέμπλο

5.2.2 Άμβωνας

Ο άμβωνας προοριζόταν για την ανάγνωση του Ευαγγελίου και του Αποστόλου. Στα Μετέωρα επικρατούν οι ξυλόγλυπτοι άμβωνες που έχουν σχήμα περίπου ημικυκλικό ή πρισματικό, που προς τα κάτω διαμορφώνεται σε ανεστραμμένο μισό κώνο ή πυραμίδα. Στηρίζονται σ' έναν από τους κίονες της βορινής κιονοστοιχίας ή σε δικό τους κιονίσκο. Τοποθετούνται αρκετά ψηλά και η άνοδος σ' αυτούς γίνεται με σκάλα. Στην εξωτερική επιφάνεια του στηθαίου υπάρχει πλούσια ξυλόγλυπτη διακόσμηση.

5.2.3 Δεσποτικός Θρόνος

Στηρίζεται πάνω σε χαμηλή, χτιστή ή ξύλινη, βάση ορθογώνιας διατομής. Σε ύψος 60 περίπου εκατοστών από τη βάση υπάρχει το κάθισμα, που ανασηκώνεται προς τα πίσω για να στέκει όρθιος ο Δεσπότης. Το κάθισμα στηρίζεται σε δύο πλαϊνά μονοκόμματα μάγουλα που καταλήγουν σε ολόγλυφα λιοντάρια. Λίγο πιο πάνω υπάρχουν τα πιαστήρια για να ακουμπούν τα χέρια. Στην πλάτη τοποθετείται η εικόνα του Μεγάλου Αρχιερέως Χριστού, και σε ύψος δύομιση περίπου μέτρων προβάλλει οριζόντιο επίπεδο στέγαστρο, ο ουρανός, που καταλήγει σε ημισφαιρικό θόλο με σταυρό στην κορυφή του.

Στις μονές των μετεώρων σώζονται ξυλόγλυπτοι δεσποτικοί θρόνοι μεγάλης αισθητικής και ιστορικής σημασίας. Οι περισσότεροι απ' αυτούς είναι αρκετά καλά συντηρημένοι.

Εικόνα 64 I.M. Βαρλαάμ-Επιχρυσωμένος ξυλόγλυπτος δεσποτικός θρόνος

5.2.4 Αναλόγια

Δεξιά και αριστερά από την Ωραία Πύλη, σε μικρή απόσταση από το τέμπλο υπάρχουν χαμηλές εξέδρες, τα ψαλτήρια, πάνω στα οποία βρίσκονται τα αναλόγια, όπου τοποθετούν τα βιβλία τους οι ψάλτες. Έχουν μεγάλη ποικιλία στη διακόσμηση και στην τεχνική. Αποτελούνται από τετράγωνο ή εξάγωνο κορμό που στηρίζεται σε πόδια, όσα και οι γωνίες, και επάνω περιστρεφόμενο το κυρίως αναλόγιο, άλλοτε με δύο επικλινείς επιφάνειες για την υποδοχή των λειτουργικών βιβλίων, και άλλοτε με τρεις πλαγιαστές ανοιχτές γωνίες γύρω από τον άξονα. Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα αναλόγια με χωνευτή διακόσμηση, δηλαδή με την τεχνική της ενθετικής, όπου τα διάφορα θέματα δημιουργούνται με τη σύνθεση μικρών κομματιών από φίλντισι, κόκαλο, ανοιχτόχρωμο ξύλο και άλλα υλικά.

Η τεχνική αυτή της διακόσμησης συναντάται σχεδόν σε όλα τα αναλόγια των Μετεωρήτικων μονών και συνήθως συναντάμε τα αναλόγια με εξάγωνο κορμό. Παλιά αναλόγια, μεγάλης ιστορικής σημασίας, σώζονται σε όλες τις μονές, εκτός από τη μονή του Αγίου Νικολάου Αναπαυσά.

Εικόνα 65 I.M. M. Μετεώρου-Αναλόγιο με ενθετική από φίλντισι

5.2.5 Προσκυνητάρια

Στα προσκυνητάρια τοποθετούνται ιερές εικόνες για προσκύνηση από τους πιστούς. Οι εικόνες αυτές άλλοτε είναι μόνιμες και άλλοτε εναλλάσσονται κατά τις θρησκευτικές ανάγκες. Σε δύο βασικές κατηγορίες μπορούμε να τα κατατάξουμε, στα ίσια και στα μοναστηριακά. Τα ίσια έχουν σχήμα στήλης που καταλήγει σε αέτωμα. Σε ύψος ενός περίπου μέτρου είναι μόνιμα τοποθετημένη η εικόνα, συνήθως πίσω από τζάμι, που δεξιά και αριστερά της έχει κιονίσκους ή ημικίονα. Τα μοναστηριακά έχουν τετράγωνη διατομή, που σε ύψος ενός περίπου μέτρου καταλήγει σε πλαγιαστό επίπεδο, όπου τοποθετείται η εικόνα του αγίου που εορτάζεται η μνήμη του, ή της αντίστοιχης εορτής. Επάνω υπάρχει στέγαστρο, ο ουρανός, που καταλήγει σε κιβώριο με σταυρό την κορυφή του. Ενδιάμεσο τύπο αποτελούν μερικά προσκυνητάρια, στα οποία μπροστά από τη σταθερή κάθετη εικόνα υπάρχει υποδοχή για περιοδική τοποθέτηση άλλων εικόνων. Στα μοναστήρια των μετεώρων σώζονται αρκετά ξυλόγλυπτα προσκυνητάρια.

Εικόνα 66 I.M. Αγίου Στεφάνου-Προσκυνητάρι

5.2.6 Μανουάλι

Η λέξη παράγεται από το λατινικό *manualis*. Πρόκειται για τα μεγάλα κηροπήγια, που στήνονται εμπρός από τις δεσποτικές εικόνες της Παναγίας και του Χριστού, με τρεις κηροστάτες το καθένα τους κατά το τριαδικό σύστημα. Πολλές φορές γύρω από τους τρεις

μεγάλους κηροστάτες υπάρχουν και άλλοι πολύ μικρότεροι ή πλατύ άβαθο δοχείο για να στερεώνονται κεριά και λαμπάδες από τους πιστούς. Τα μανουάλια είναι οριχάλκινα, σιδερένια, μαρμάρινα ή ξύλινα. Στην πιο απλή μορφή τους τα μανουάλια αποτελούνται από μία βάση δύο ξύλων σε σχήμα σταυρού, από το κέντρο του οποίου υψώνεται κάθετος στρογγυλός κιονίσκος. Επάνω καταλήγουν σε ξύλινο δίσκο που στηρίζει μεταλλικό τάσι με κηροστάτες ή άμμο.

5.2.7 Κουβούκλια Επιταφίου

Τη Μεγάλη Παρασκευή ο Επιτάφιος Θρήνος εναποτίθεται μέσα σε ξύλινο κουβούκλιο, τόσο κατά την προσκύνηση μέσα στην εκκλησία, όσο και κατά την εσπερινή του περιφορά. Επειδή κατά τη χρήση του σκεπάζεται με λουλούδια, συνήθως δεν έχει σκαλιστό διάκοσμο, εφόσον οι γλυφές δεν φαίνονται.

5.2.8 Κιβώριο Αγίας Τραπέζης

Επάνω στην Αγία Τράπεζα, υψώνεται μερικές φορές το κιβώριο. Στην απλούστερη μορφή του αποτελείται από τέσσερις κιονίσκους, που στηρίζουν ημισφαιρικό θόλο με σταυρό στην κορυφή του. Οι κιονίσκοι αυτοί στηρίζονται στις γωνίες της Αγίας Τραπέζης.

Πολύ όμορφο και σημαντικό έργο τέχνης, είναι το κιβώριο του ναού του Αγίου Χαραλάμπους της μονής του Αγίου Στεφάνου. Είναι κατασκευασμένο το 1836.

5.2.9 Παγκάρι

Δίπλα στην είσοδο του ναού, δεξιά στον εισερχόμενο από τη δυτική πόρτα, και αριστερά του όταν μπαίνει, όπως γίνεται συνήθως, από την πλαϊνή νότια πόρτα, υπάρχει το παγκάρι, όπου γίνεται η πώληση των κεριών και η καταμέτρηση των εισπράξεων. Στην επάνω οριζόντια επιφάνειά του έχει σειρά από θήκες, όπου τοποθετούνται κατά μέγεθος τα κεριά, και δίσκο ή σχισμή εσωτερικού κουτιού για να ρίχνονται τα κέρματα. Πίσω, από την πλευρά που μένουν οι επίτροποι, έχει συρτάρια και ντουλάπια, όπου τοποθετούνται εφεδρικές ποσότητες κεριών, τα λογιστικά βιβλία του ναού και οι ημερήσιες εισπράξεις.

Η εμπρός επιφάνεια αποτελείται από μικρούς σκαλιστούς ταμπλάδες, μπόγια και τραβέρσες, σε ρυθμική σύνθεση. Το σκάλισμα είναι χαμηλό και απλό, τα διακοσμητικά θέματα συνήθως λιτά: ρόμβοι, ρόδακες, φύλλα και άλλα.

5.2.10 Στασίδια

Κατά μήκος των μακριών τοίχων του ναού και ανάμεσα στις κολόνες που χωρίζουν τα κλίτη, τοποθετούνται σειρές καθισμάτων, τα στασίδια. Με την πλάτη και τα στηρίγματα των αγκώνων διευκολύνουν τους γεροντότερους πιστούς να παρακολουθούν τις ιερές ακολουθίες. Παλαιότερα ήταν σταθερά, αλλά με την πάροδο του χρόνου απέκτησαν και κινητό επίπεδο ξύλινο φύλλο, όπου κάθονται οι γέροντες και το ανασηκώνουν για να μείνουν όρθιοι.

Η πλάτη είναι ψηλή, ώστε να στηρίζει και όρθιο τον πιστό. Τα στηρίγματα είναι διπλά, ένα για την καθιστή και ένα για την όρθια στάση.

Εικόνα 67 Ι.Μ. Αγίου Στεφάνου-Στασίδι, σκέβρωμα

5.2.11 Αρτοφόριο

Το αρτοφόριο είναι εκκλησιαστικό σκεύος μέσα στο οποίο φυλάσσεται ο άγιος άρτος για έκτακτες ανάγκες, όπως η μετάληψη αρρώστων ή ετοιμοθάντων, και για τη Λειτουργία των Προηγιασμένων Δώρων. Συνήθως είναι από πολύτιμα υλικά, χρυσό, ασήμι, αλλά υπάρχουν και αρκετά ξυλόγλυπτα αρτοφόρια στα Μετέωρα.

5.2.12 Τετράποδες

Τοποθέτηση εικόνων για προσκύνημα γίνεται και σε τετράποδες. Αποτελούνται από δύο ζεύγη ποδιών ενωμένων με τραβέρσες που αρθρώνονται μεταξύ τους περίπου στο μισό του ύψους τους. Το ένα ζεύγος είναι μακρύτερο κι έτσι η επάνω του τραβέρσα βρίσκεται ψηλότερα από του άλλου, γι' αυτό η εικόνα που ακουμπά σ' αυτές έχει κάποια κλίση.

5.2.13 Ξύλινες Πόρτες

Θαυμαστές ξυλόγλυπτες πόρτες υπάρχουν στους ναούς των Μετεώρων, δίφυλλες κατά κανόνα. Άλλες αποτελούνται από ένα ταμπλά σε κάθε φύλλο και περιμετρικά με περίτεχνα σχέδια και άλλες από δύο ταμπλάδες σε κάθε φύλλο εκ των οποίων ο κάτω ταμπλάς έχει μικρότερο ύψος από τον πάνω, αλλά και οι δύο είναι περίτεχνα σκαλισμένοι.

Εικόνα 68 Ι.Μ. Ρουσάνου-Η πόρτα του καθολικού

5.2.14 Ανάγλυφες Εικόνες-Πλαίσια

Η παράδοση των ξυλόγλυπτων εικόνων στα Μετέωρα ξεκινά από το Βυζάντιο. Περιμετρικά της εικόνας, το πλαίσιο είναι σκαλισμένο με περίτεχνα ξυλόγλυπτα τα οποία προσθέτουν αισθητικά και δίνουν έμφαση στην εικόνα.

5.3 ΞΥΛΙΝΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ-ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ ΛΟΙΠΩΝ ΧΩΡΩΝ.

5.3.1 Κελιά

Το κελί, είναι ο πιο ιδιωτικός χώρος του κάθε μοναχού η μοναχής. Στα κελιά, τα οποία είναι λιτά διακοσμημένα, τα έπιπλα που συναντάμε είναι τα βασικά, ένα απλό ξύλινο κρεβάτι, ένα κομοδίνο, μια ντουλάπα και ίσως κάποιο τραπεζάκι – γραφείο με μία καρέκλα. Στα κελιά όλων των μονών, τα περισσότερα έπιπλα είναι σχετικά καινούρια, διότι τα κατεστραμμένα παλιά έπιπλα, λόγω της καθημερινής τους χρήσης πετάγονταν και αντικαθιστούνταν από καινούρια, ούτως ώστε, να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις της καθημερινότητας.

Σε ορισμένες μόνο περιπτώσεις σώθηκαν λόγω της αισθητικής και καλλιτεχνικής τους αξίας, κάποια μπαούλα τα οποία χρησιμοποιούνταν παλιότερα ως αποθηκευτικοί χώροι και ήταν τοποθετημένοι μέσα στα κελιά. Διακοσμημένα περίτεχνα με φίλντισι, με την τεχνοτροπία της ενθετικής, είναι και τα τρία μπαούλα που σώζονται σήμερα στη μονή Βαρλαάμ, στο χώρο του παλιού γηροκομείου. Και τα τρία αυτά μπαούλα, θα μπορούσαν με την ανάλογη συντήρηση, να σωθούν από την περεταίρω καταστροφή τους, διότι σήμερα, είναι τοποθετημένα το ένα πάνω στο άλλο, ενώ κυρίως με την διαστολή και συστολή του ξύλου εξ' αιτίας των διακυμάνσεων της θερμοκρασίας και υγρασίας, έχουν ήδη αποκοπεί κομμάτια φίλντισι της ενθετικής, καθώς επίσης παρουσιάζονται ρωγμές και αποσάθρωση του ξύλου.

Εικόνα 69 I.M. Βαρλαάμ-Μπαούλα με ενθετική σε κακή κατάσταση

Εικόνα 70 I.M. Βαρλαάμ-Καρέκλα-Σκαμνί

5.3.2 Εστία

Το μαγειρείο ή αλλιώς εστία, είναι ο χώρος όπου οι μοναχοί ετοιμάζαν τα γεύματά τους. Η πιο αξιόλογη εστία των μονών των Μετεώρων, συναντάται στη μονή του Μεγάλου Μετεώρου. Η εστία εδώ έχει τον καθιερωμένο μοναστηριακό αρχιτεκτονικό τύπο. Αποτελείται από ένα πέτρινο με ξυλοδεσιές ευρύχωρο τετράγωνο δωμάτιο που στεγάζεται ολόκληρο από ένα ημισφαιρικό θόλο, ο οποίος στην κορυφή του καταλήγει σε ένα μικρό τρούλο. Τα παράθυρα της σφενδόνης του τρούλου χρησίμευαν για την έξοδο του καπνού. Η εστία, εκτός από αρχιτεκτονικό, παρουσιάζει και άλλο ενδιαφέρον, διότι περιέχει πολλά ξύλινα μαγειρικά και άλλα σκεύη, που χρησιμοποιούσαν παλιότερα για τις ανάγκες τους οι μοναχοί.

Στο χώρο αφθονούν τα παλιά ξύλινα σκεύη οικιακής χρήσης, όπως σκάφες για το πλύσιμο, γαβάθες και κουτάλες, ένα ξύλινο, αρκετά μεγάλο γουδί, ένας πολύ παλιός ξύλινος πάγκος εργασίας, αρκετές ξύλινες τάβλες στις οποίες είναι λαξευμένες κατά μήκος τους, κοιλότητες οι οποίες χρησιμοποιούνταν ως πιάτα, επίσης, υπάρχει ξύλινο φτυάρι για το φούρνο, μερικά βαρέλια για αποθήκευση υγρών, δύο χαμηλά ξύλινα τραπεζάκια, μία μικρή ξύλινη κατασκευή για να αποθηκεύονται οι κουτάλες, και τέλος μία κατασκευή από ξύλινα δοκάρια, η οποία χρησίμευε στο να κρεμιέται από αυτή το καζάνι πάνω από τη φωτιά. Ακόμη, στο χώρο του μαγειρείου διακρίνουμε ξυλοδεσιές οι οποίες χρησιμοποιούνταν για το κρέμασμα διάφορων σκευών, καθώς επίσης και άλλες ξυλοδεσιές οι οποίες είναι εντοιχισμένες σε όλο τους το μήκος. Ενδιαφέρουσα ξύλινη κατασκευή είναι και η παλιά πόρτα της εισόδου του μαγειρείου.

Η παλαιότητα των αντικειμένων του μαγειρείου, είναι αποτυπωμένη πάνω στις φθορές που έχει προκαλέσει ο χρόνος μέσω των συνεχόμενων αλλαγών και διακυμάνσεων των ατμοσφαιρικών συνθηκών μέσα στο χώρο αυτό, αλλά ακόμα και εξ' αιτίας της μηχανικής φθοράς που προκαλούνται σε αντικείμενα καθημερινής χρήσης.

Εικόνα 71 I.M. Μ. Μετεώρου-Ξύλινα χρηστικά αντικείμενα

Εικόνα 72 I.M. Μ. Μετεώρου-Ξύλινες γαβάθες σε χαμηλά ξύλινα τραπεζάκια

5.3.3 Αίθουσα Εστίασης(Τραπεζαρία)

Οι αίθουσες εστίασης ήταν συνήθως ένα ευρύχωρο δωμάτιο με μεγάλες επιμήκης ορθογώνιες τράπεζες, στις οποίες οι μοναχοί έτρωγαν όλοι μαζί, ο ένας πλάι στον άλλο. Στις μονές των Μετεώρων πλέον, οι παλιές αίθουσες εστίασης χρησιμοποιούνται είτε ως εκθεσιακοί μουσειακοί χώροι και χώροι φύλαξης αντικειμένων άλλων χώρων, όπως για παράδειγμα

συμβαίνει στη μονή Αγίου Στεφάνου, είτε ως απλοί αποθηκευτικοί χώροι, είτε ως εκθεσιακοί χώροι στους οποίους αναπαρίσταται η διάταξη των επίπλων της αίθουσας, όπως αυτά ήταν κάποτε διατεταγμένα, όπως συμβαίνει στη μονή του Μεγάλου Μετεώρου στην οποία σώζονται και εκτίθενται κάποια παλιά έπιπλα.

Η αίθουσα εστίασης της μονής Αγίου Στεφάνου κατασκευάστηκε το 1852 και το 1972 επιλέχτηκε για να φιλοξενήσει τα κειμήλια της μονής. Από το 1991, άρχισαν και πραγματοποιήθηκαν επεμβάσεις αναπαλαίωσης της αίθουσας, κατά την διάρκεια των οποίων, έγινε αποξήλωση των επιχρισμάτων με αποτέλεσμα να αποκαλυφθεί η παλιά λιθοδομή, καθώς επίσης και οι ξυλοδεσιές των τοίχων.

Η αίθουσα εστίασης του Μεγάλου Μετεώρου, κατασκευάστηκε το 1557 και είναι σπουδαίο και ενδιαφέρον αρχιτεκτονικό οικοδόμημα, που με πέντε κίονες κατά μήκος χωρίζεται σε δύο κλίτη, με θαυμαστά πλινθόκτιστα τόξα, σταυροθόλια και θόλους στη στέγη. Στο χώρο της τραπεζαρίας, σώζεται μία μασίφ ξύλινη τράπεζα του 16^{ου} αιώνα, της οποίας η βάση έχει αντικατασταθεί από νεότερη κατασκευή του ίδιου είδους ξύλου., ακόμη, σώζεται γύρω από ένα πέτρινο τραπέζι, επενδυμένο με νεότερο ξύλο, ένα παλιό σκαμνί – καρέκλα στο οποίο κάθονταν ο ηγούμενος, καθώς επίσης και άλλες δύο καρέκλες του τελευταίου πιθανότατα αιώνα. Δεξιά και αριστερά του πέτρινου τραπεζιού, εκτίθενται και δύο παλιά αναλόγια που είναι διακοσμημένα με ένθετο φίλντισι.

Εικόνα 73 Ι.Μ. Μ. Μετεώρου-Η παλιά τράπεζα του 16^{ου} αιώνα

5.3.4 Κελάρι-Αποθήκη

Πολύ ενδιαφέροντες χώροι των μοναστηριών των Μετεώρων είναι τα κελάρια, τα οποία χρησιμοποιούνταν για την αποθήκευση του κρασιού μέσα σε μεγάλης χωρητικότητας σταθερά βαρέλια, αλλά και σε άλλα μικρότερα. Ο χώρος του κελαριού χρησιμοποιούνταν και ως αποθήκη, καθώς αποθηκεύονταν σε αυτόν και άλλα γεωργικά, ξυλουργικά και διαφόρων ειδών εργαλεία.

Οι μονές με τα δύο πιο ενδιαφέροντα κελάρια είναι η μονή του Μεγάλου Μετεώρου και η μονή Βαρλαάμ.

Στο κελάρι του Μεγάλου Μετεώρου, το ταβάνι είναι αρκετά μεγάλη σε έκταση ξύλινη κατασκευή, που παρουσιάζει εξαιρετικά μεγάλο ενδιαφέρον σε σχέση με τις φθορές που παρουσιάζει και της επεμβάσεις συντήρησης που έχει ανάγκη η κατασκευή. Στο βάθος του κελαριού υπάρχει το μεγάλο βαρέλι που χρησιμοποιούνταν για την αποθήκευση του κρασιού. Στο χώρο υπάρχουν και άλλα πιο μικρά ξύλινα βαρέλια, όπως και ξύλινοι μεγάλοι κάδοι για την αποθήκευση των σταφυλιών, καθώς επίσης και ξύλινες κατασκευές για το πάτημά τους. Άλλες ενδιαφέρουσες ξύλινες κατασκευές είναι κάποια εργαλεία ή μέρη εργαλείων τα οποία χρησιμοποιούνταν στις γεωργικές εργασίες. Αυτά είναι κάποια μέρη από άροτρο, λαβές από γεωργικά εργαλεία και ξύλινες ρόδες άμαξας, ξύλινα παγούρια και άλλα μικροαντικείμενα. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι ξυλοδεσιές του χώρου, όπως επίσης και η παλιά πόρτα της εισόδου του κελαριού.

Το κελάρι της μονής Βαρλαάμ, δεν είναι τόσο μεγάλο σε έκταση όσο το κελάρι του Μεγάλου Μετεώρου, μα έχει και αυτό στο χώρο του, αρκετά και ενδιαφέροντα αντικείμενα. Η πιο αξιοπρόσεκτη κατασκευή του χώρου αυτού είναι ένα πελώριο δρύινο βαρέλι του 16^{ου} αιώνα, το οποίο εξυπηρετούσε τις ανάγκες για την αποθήκευση του κρασιού. Το βαρέλι δεν χρησιμοποιείται πλέον στις μέρες μας. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, τοποθετήθηκαν σιδερένια στεφάνια γύρω από το βαρέλι, με σκοπό τη στερέωση και συγκράτηση της μεγάλης αυτής ξύλινης κατασκευής. Επίσης, στον ίδιο χώρο είναι αποθηκευμένα διάφορα ξύλινα γεωργικά και όχι μόνο εργαλεία που χρησιμοποιούσαν οι μοναχοί τα παλιότερα χρόνια για τις καθημερινές τους εργασίες, καθώς επίσης μερικά ξύλινα μαγειρικά σκεύη, ένα πολύ παλιό κάθισμα με ένθετο φίλντισι και τέλος, η παλιά ξύλινη πόρτα της εισόδου του κελαριού.

Εικόνα 74 Ι.Μ. Βαρλαάμ-Το μεγάλο βαρέλι της αποθήκης της μονής

6 ΜΕΘΟΔΟΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΞΥΛΙΝΩΝ ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ.

6.1 ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΔΟΜΙΚΩΝ ΞΥΛΙΝΩΝ ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ(ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ-ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ).

Τα κύρια σημεία χειρισμών συντήρησης ξύλινων δομικών κατασκευών, όπως στέγες, μπαλκόνια, χαγιάτια, σκάλες, ξυλοδεσιές και άλλες κατασκευές σε παλιά κτήρια όπως οι μονές των Μετεώρων, είναι οι εξής:

α. Λεπτομερής Έλεγχος της κατασκευής για προσβολές από έντομα, μύκητες, αεραιολική διάβρωση όταν πρόκειται για εξωτερικές κατασκευές, φθορές όπως ραγαδώσεις, αποπίπτοντα κομμάτια ξύλου και σκέβρωμα από τη συστολή και διαστολή του ξύλου εξ' αιτίας των εναλλαγών των κλιματικών συνθηκών. Έλεγχος για τυχόν κακοτεχνίες οι οποίες δυσχεραίνουν και προκαλούν περαιτέρω φθορά στην κατασκευή, όπως για παράδειγμα διαρροές νερού σε στέγες οι οποίες αφήνουν το νερό να φτάσει στα ξύλινα στοιχεία της δομικής κατασκευής και να τους προκαλέσει σοβαρή ζημιά. Οποσδήποτε πρέπει να ελεγχθεί και η στατική αντοχή της κατασκευής.

β. Επισκευή των βλαβών τυχόν διαρροής νερού, απομόνωση των δοκών που έρχονται σε επαφή με υγρούς τοίχους και εξασφάλιση φυσικού αερισμού στην κατασκευή.

γ. Αντικατάσταση κάθε στοιχείου που έχει υποστεί σοβαρή προσβολή με συνέπειες για την στατικότητα της ξύλινης κατασκευής και αντικατάσταση του ως τελευταία επιλογή, από τη στιγμή που αυτό κριθεί απαραίτητο, με τεμάχιο ξύλου ίδιου είδους που έχει υποστεί εμποτισμό υπό πίεση με υδατοδιαλυτά άλατα CCB, ίδιας επεξεργασίας και αν είναι δυνατόν και με ίδια εργαλεία που είχαν χρησιμοποιηθεί για την κατασκευή του πρωτότυπου.

δ. Συντήρηση της όλης κατασκευής με τις ανάλογες εφαρμογές, αναλόγως με το ποια εφαρμογή συντήρησης έχει επιλεγεί ως η καταλληλότερη. Για παράδειγμα, για την αντιμετώπιση της προσβολής από ξυλοφάγα έντομα, θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί η κατάσταση με ψεκασμό ή επάλειψη με βούρτσα με ισχυρά εντομοκτόνα. Σημεία έντονης προσβολής συντηρούνται με εντομοκτόνα που διαλύονται σε οργανικούς διαλύτες, με

διάνοιξη οπών και έκχυση του συντηρητικού με ενέσεις υπό πίεση ή με εφαρμογή πάστας συντηρητικού.

ε. Εάν Υπάρχει Προσβολή της δομικής κατασκευής σε μεγάλη έκταση, μπορούν να χρησιμοποιηθούν καπνογόνα εντομοκτόνα, καθώς και συνδυασμός καπνογόνων με χειρισμούς των πιο πάνω μεθόδων.

6.2 ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΞΥΛΙΝΩΝ ΕΠΙΠΛΩΝ-ΕΡΓΩΝ ΤΕΧΝΗΣ ΝΑΩΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ ΛΟΙΠΩΝ ΧΩΡΩΝ.

Τα κύρια σημεία χειρισμών συντήρησης ξύλινων επίπλων, έργων τέχνης και κατασκευών σχετικά μικρών διαστάσεων των ναών και λοιπών χώρων των μοναστηριών είναι οι εξής:

α. Λεπτομερής έλεγχος του ξύλινου αντικειμένου και καταγραφή σε τεχνικό δελτίο καθώς και φωτογραφική απεικόνιση, των φθορών που έχει υποστεί με την πάροδο του χρόνου από διάφορα αίτια, όπως θερμοκρασιακές εναλλαγές ή εναλλαγές της υγρασίας στο περιβάλλον στο οποίο το ξύλινο αντικείμενο βρισκόταν, μηχανικές καταπονήσεις οι οποίες δεχόταν, τυχόν προσβολές από έντομα ή μύκητες, αλλοιώσεις του χρώματος και οποιοσδήποτε άλλος παράγοντας θα μπορούσε να έχει προκαλέσει φθορά στο ξύλινο αντικείμενο.

β. Δοκιμές σε δείγματα του προς συντήρηση ξύλινου αντικειμένου, για την εύρεση της καλύτερης μεθόδου συντήρησης.

γ. Εφαρμογή της μεθόδου συντήρησης που επιλέχθηκε ως ο καλύτερος τρόπος αντιμετώπισης των φθορών που το ξύλινο αντικείμενο παρουσιάζει, με σκοπό το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα για την διατήρηση της ταυτότητας του αντικειμένου και την επιμήκυνση του χρόνου ζωής του.

δ. Εκτός από τις επεμβάσεις απεντόμωσης και καθαρισμού, σε όποιο αντικείμενο απαιτείται, γίνεται και στερέωση με την κατάλληλη μέθοδο. Κυρίως στα έργα τέχνης όπως τέμπλα, προσκυνητάρια, αναλόγια, και άλλες όμορφες ξυλόγλυπτες κατασκευές, **όταν αυτό απαιτείται, γίνονται και επεμβάσεις αισθητικής αποκατάστασης**, κάτω πάντα από πολύ αυστηρές προϋποθέσεις.

6.3 ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΟΥ ΞΥΛΟΥ-ΞΥΛΟΓΛΥΠΤΟΥ.

Στόχος των επεμβάσεων συντήρησης είναι η διατήρηση και η ανάδειξη της αισθητικής και ιστορικής αξίας κάθε αντικειμένου. Συνεπώς, κάθε επέμβαση πρέπει να βασίζεται στο σεβασμό των αρχικών υλικών και των αυθεντικών στοιχείων.

Η σύγχρονη δεοντολογία της συντήρησης επιβάλλει αυστηρά όρια στην επιλογή της μεθόδου, των τεχνικών και των υλικών των επεμβάσεων.

Σε οποιαδήποτε επέμβαση που πρόκειται να γίνει σε ένα αντικείμενο πρέπει πάντα να προηγείται η προσεκτική εξέτασή του, η φωτογράφησή του, ο προσδιορισμός του είδους της φθοράς και των αιτιών που την προκάλεσαν, η συμπλήρωση τεχνικού δελτίου με όλα τα παραπάνω στοιχεία, μαζί με την ανάπτυξη της προτεινόμενης μεθόδου αντιμετώπισης.

Εάν κριθεί απαραίτητο, μπορεί να γίνουν συμπληρωματικά δειγματοληψίες, εξετάσεις ή αναλύσεις, με σκοπό την τεκμηρίωση της κατάστασης διατήρησής του ή τη χρονολόγησή του.

Η παρατήρηση λεπτών τομών δειγμάτων από το ξύλο μπορούν να οδηγήσουν στην ακριβή ταυτοποίηση του είδους του ξύλου από ειδικούς επιστήμονες.

Εάν υπάρχει χρωματικό στρώμα, με την παρατήρηση κατάλληλα προετοιμασμένων δειγμάτων στο οπτικό μικροσκόπιο μπορεί να διαπιστωθεί ο αριθμός των στρωμάτων, η κοκκομετρία των χρωστικών και της προετοιμασίας, η διάταξη και η αλληλουχία των στρωμάτων.

Η εξέταση με τη χρήση ακτινοβολιών μπορεί, επίσης, να δώσει πολύτιμες πληροφορίες. Με την ακτινογράφιση με ακτίνες X μπορεί να διαπιστωθεί η έκταση της προσβολής από ξυλοφάγα έντομα ή οι θέσεις των μεταλλικών συνδέσμων που έχουν τοποθετηθεί στο έργο.

Κατά την εξέταση με τη χρήση υπεριώδους ακτινοβολίας διαπιστώνονται επιζωγραφήσεις, νεότερες επιχρίσεις με οργανικά υλικά, η επιτυχής ή μη επιτυχής αφαίρεση ενός βερνικιού κ.ά.

Η χρήση μικροχημικών δοκιμών, φασματογραφικών τεχνικών και άλλων εξειδικευμένων μεθόδων μπορεί να δώσει ακριβή αποτελέσματα σε θέματα ταυτοποίησης υλικών και προσδιορισμού είδους και έκτασης φθορών.

Οι σημαντικότερες μέθοδοι επιστημονικής χρονολόγησης του αρχαιολογικού ξύλου είναι η δενδροχρονολόγηση και η μέθοδος χρονολόγησης με το ισότοπο του C14.

Τα νεότερα ξύλα χρονολογούνται συνήθως με σχετικές μεθόδους χρονολόγησης, όπως είναι η ανάλυση της τεχνικής κατασκευής του αντικειμένου και η ιστορική τοποθέτησή της ή ο συνδυασμός μεθόδων χρονολόγησης των επιμέρους δομικών συστατικών του αντικειμένου, όπως είναι το βερνίκι, οι χρωστικές και άλλα.

Συχνά χρειάζεται συνεργασία με άλλους συντηρητές ή με επιστήμονες άλλων ειδικοτήτων, όπως χημικούς, φυσικούς, βιολόγους, αρχαιολόγους κ.ά., προκειμένου να ληφθεί κάποια απόφαση, να γίνει κάποια εξέταση ή ανάλυση ή να δοθεί λύση σε κάποιο πρόβλημα.

Στη συνέχεια ο συντηρητής μπορεί να προχωρήσει σε συγκεκριμένες επεμβάσεις με σκοπό την καλύτερη διατήρηση του αντικειμένου, χωρίς ποτέ να αλλοιώνει το χαρακτήρα του ή τα στοιχεία της ιστορίας του.

- Ανάλογα με το είδος των φθορών οι επεμβάσεις μπορεί να είναι συνοπτικά οι εξής:

α. Επεμβάσεις απεντόμωσης

β. Επεμβάσεις στερέωσης

γ. Επεμβάσεις καθαρισμού

δ. Εργασίες στήριξης και συγκόλλησης

ε. Επεμβάσεις αισθητικής αποκατάστασης - συμπληρώσεις.

6.4 ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΑΠΕΝΤΟΜΩΣΗΣ

Η πρόληψη είναι ο καλύτερος τρόπος για να αποφύγουμε την προσβολή και την καταστροφή των ξύλινων αντικειμένων από τα ξυλοφάγα έντομα.

Στην περίπτωση όμως που το αντικείμενο έχει υποστεί προσβολή από ξυλοφάγα έντομα (σαράκι ή τερμίτες) είναι απαραίτητο να γίνει το γρηγορότερο επέμβαση απεντόμωσης.

Υπάρχουν αρκετές μέθοδοι απεντόμωσης ξύλινων αντικειμένων και για την επιλογή της κατάλληλης χρειάζεται να συνυπολογίσει ο συντηρητής τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της καθεμίας.

Αρκετές από αυτές τις μεθόδους είναι επικίνδυνες για τη δημόσια υγεία, και για την εφαρμογή τους απαιτείται ειδική μελέτη και εκτέλεση από εξειδικευμένο συνεργείο.

- Συγκεκριμένα απεντόμωση ενός ξύλινου αντικειμένου μπορεί να γίνει:

α. Με τη χρήση ειδικών αερίων (διοξείδιο του άνθρακα, άζωτο, βρωμιούχο μεθύλιο)

β. Με υγρά εντομοκτόνα

γ. Με τη χρήση ακτινοβολίας γ

δ. Με ψύξη

ε. Με θέρμανση.

- Τα είδη των υγρών εντομοκτόνων είναι:

α. Διαλύματα δηλητηρίων σε οργανικούς διαλύτες

Η δράση των υγρών εντομοκτόνων βασίζεται στη διείσδυση του δραστικού υλικού μέσα στο ξύλο με τη βοήθεια κάποιου οργανικού διαλύτη. Μετά την εξάτμιση του διαλύτη το δηλητήριο παραμένει. Έτσι, τα έντομα που έμειναν ζωντανά ή βγήκαν αργότερα από το αβγό τους, κατά τη μετακίνησή τους μέσα στο ξύλο, έρχονται σε επαφή με το δηλητήριο και εξοντώνονται. Τα διαλύματα αυτά συνήθως περιέχουν και κάποιο μυκητοκτόνο. Ο οργανικός διαλύτης, που λειτουργεί ως φορέας του υλικού, μπορεί να είναι white spirit, καθαρό πετρέλαιο κ.α.

β. Υδατικά διαλύματα (γαλακτώματα)

Πρόκειται για διαλύματα που χρησιμοποιούνταν παλαιότερα και περιείχαν βόριο, χαλκό και αρσενικό.

γ. Πάστες

Ημιστερεά υδατοδιαλυτά υλικά που περιέχουν εντομοκτόνες και μυκητοκτόνες ουσίες. Χρησιμοποιούνται σε περιπτώσεις απεντόμωσης στις οποίες δεν είναι αποτελεσματική η χρήση αραιών διαλυμάτων εντομοκτόνων.

- Η εφαρμογή υγρών εντομοκτόνων γίνεται:

α. Με πινέλο.

Για επιφανειακή και ελεγχόμενη εφαρμογή του υλικού, ιδιαίτερα για μικρά αντικείμενα.

β. Με ψεκασμό.

Χρησιμοποιείται για αντικείμενα μεγάλα σε μέγεθος τα οποία δεν έχουν βερνίκι ή ζωγραφική επιφάνεια που θα μπορούσε να επηρεαστεί από το διαλύτη του εντομοκτόνου.

γ. Με τη χρήση σύριγγας.

Μέθοδος με την οποία επιτυγχάνεται η διείσδυση του υλικού σε βάθος. Η εισαγωγή του υλικού γίνεται συνήθως μέσω των οπών που έχουν δημιουργήσει τα έντομα.

Συνήθως μετά την επέμβαση το αντικείμενο σφραγίζεται μέσα σε ειδικό σάκο ή σε ειδικό θάλαμο για μερικές ημέρες.

Η χρήση δηλητηρίων σε υγρή μορφή ήταν η δημοφιλέστερη μέθοδος στο παρελθόν, διότι η εφαρμογή της ήταν σχετικά εύκολη και αρκετά αποτελεσματική, τα υλικά ήταν διαθέσιμα και δεν απαιτούνταν εξειδικευμένο συνεργείο, τουλάχιστον για τα μικρού μεγέθους αντικείμενα.

Όμως, τα υγρά δηλητήρια έχουν πολύ υψηλή τοξικότητα και είναι επικίνδυνα για την υγεία και για την ασφάλεια των ανθρώπων που κάνουν την επέμβαση ή επισκέπτονται το χώρο, διότι για πολλά χρόνια συνεχίζουν να εκλύουν δηλητηριώδεις ατμούς. Ακόμη πολλές φορές ο διαλύτης που περιέχουν επιδρά στα υλικά κατασκευής του χρωματικού στρώματος ή του βερνικιού, εφόσον υπάρχει, ή σκουραίνουν τοπικά το ξύλο, ενώ δεν είναι βέβαιο ότι το υλικό θα διεισδύσει σε βάθος στο ξύλο, ώστε να εξοντώσει όλα τα έντομα και τα αυγά τους. Όταν γίνεται επέμβαση απεντόμωσης με υγρά δηλητήρια, πρέπει απαραίτητως να λαμβάνονται όλα τα απαραίτητα μέτρα προφύλαξης, δηλαδή η χρήση ειδικής μάσκας με το κατάλληλο φίλτρο για τα υλικά που χρησιμοποιούνται, η χρήση ειδικών γαντιών, προστατευτικών γυαλιών, ενώ η επέμβαση πρέπει να γίνεται σε χώρο που αερίζεται καλά.

Οι οδηγίες του κατασκευαστή πρέπει να τηρούνται προσεκτικά και πρέπει να ζητούνται από τον προμηθευτή όλα τα απαραίτητα τεχνικά δελτία που περιγράφουν τη σύσταση και τις ιδιότητες του υλικού. Η αποθήκευσή τους πρέπει να γίνεται σε κλειστά ερμάρια, μακριά από πηγές θερμότητας, και στο χώρο πρέπει να υπάρχουν αναρτημένες οι απαραίτητες προειδοποιήσεις και οι οδηγίες για περίπτωση ανάγκης.

Με τη μέθοδο απεντόμωσης με τη χρήση αερίων (βρωμιούχο μεθύλιο, διοξείδιο του άνθρακα ή άζωτο) ο χώρος σφραγίζεται αεροστεγώς και τα αέρια επιδρούν σε όλα τα αντικείμενα που βρίσκονται μέσα. Εναλλακτικά μπορούν να χρησιμοποιηθούν ειδικοί σάκοι που μέσα σε αυτούς τοποθετούνται τα αντικείμενα, σφραγίζονται αεροστεγώς και διοχετεύεται το κατάλληλο αέριο. Έτσι δίνεται η δυνατότητα απεντόμωσης πολλών αντικειμένων συγχρόνως.

Η μεγάλη διεισδυτικότητα των αερίων εξασφαλίζει την επιτυχή απεντόμωση και μεγάλων αντικειμένων όπως ενός τέμπλου ή ενός ξυλόγλυπτου ταβανιού. Επίσης, εξασφαλίζεται η εξόντωση και των αυγών των εντόμων. Μειονέκτημα της μεθόδου είναι η εφήμερη διάρκειά της, διότι δε μένουν τοξικά κατάλοιπα και δεν είναι δυνατόν να προληφθούν οι πιθανές μελλοντικές προσβολές. Για τον ίδιο, όμως λόγο δεν κινδυνεύουν οι εργαζόμενοι ή οι επισκέπτες ενός χώρου στον οποίο έχει προηγηθεί απεντόμωση με αυτή τη μέθοδο.

Το είδος του αερίου επιλέγεται ανάλογα με την αποτελεσματικότητα του, με την εμπειρία των ειδικών από παρόμοιες εργασίες, με την επίδραση που μπορεί να έχει στα δομικά συστατικά του αντικειμένου, με το χρόνο εφαρμογής, με τις περιβαλλοντικές συνθήκες και με την τοξικότητά του.

Η μέθοδος αυτή εφαρμόζεται αποκλειστικά από εξειδικευμένα συνεργεία, ώστε να εξασφαλίζεται η αποτελεσματικότητα της και να μη θίγεται η ασφάλεια και η υγεία των γύρω κατοίκων και των επισκεπτών.

Οι τέσσερις αποτελεσματικότερες εναλλακτικές μέθοδοι είναι η ψύξη του αντικειμένου μέσα σε ειδικούς σάκους για 72 ώρες ή περισσότερο στους 20 °C - -30 °C, η παραμονή του σε περιβάλλον με χαμηλή περιεκτικότητα σε οξυγόνο, κάτω από 1 % (με τη χρήση αζώτου ή αντλίας κενού), για τουλάχιστον τρεις εβδομάδες, η παραμονή του σε περιβάλλον με 60% περιεκτικότητα σε διοξείδιο του άνθρακα για δύο εβδομάδες μέσα σε ειδικούς σάκους ή σε σφραγισμένους χώρους και η χρήση παγίδων με φερομόνες, ουσίες οι οποίες προσελκύουν τα αρσενικά έντομα. Οι μέθοδοι αυτές είναι σε πειραματικό στάδιο όσον αφορά τα έργα τέχνης, εκτός από τη χρήση του διοξειδίου του άνθρακα, που ήδη εφαρμόζεται με επιτυχία.

Για να θεωρηθεί αποτελεσματική μια επέμβαση απεντόμωσης, είναι απαραίτητο να γίνει συνολικά σε όλα τα ξύλινα αντικείμενα που υπάρχουν σε ένα χώρο, διότι, αν παραμείνει κάποιο αντικείμενο προσβεβλημένο, τα ξυλοφάγα έντομα θα αναπτυχθούν και στα υπόλοιπα.

- Κριτήρια για την επιλογή της καταλληλότερης, κατά περίπτωση, μεθόδου απεντόμωσης είναι:

α. Η ασφάλεια και η προστασία της υγείας των ανθρώπων.

β. Η αποτελεσματικότητα του υλικού στα έντομα και στα αυγά τους.

γ. Η τοξικότητα του υλικού.

δ. Τα υλικά κατασκευής και η κατάσταση διατήρησης του αντικειμένου.

ε. Η επίδραση των οργανικών διαλυτών στα υλικά κατασκευής του αντικειμένου, αν για παράδειγμα, υπάρχει ζωγραφική επιφάνεια.

στ. Η δυνατότητα ταυτόχρονης απεντόμωσης πολλών αντικειμένων μαζί.

ζ. Η αποτελεσματικότητα της μεθόδου σε μεγάλου μεγέθους αντικείμενα, όπως σε ένα τέμπλο.

η. Η διαθεσιμότητα, η ευκολία εφαρμογής και το κόστος των υλικών της μεθόδου.

θ. Οι επιπτώσεις που επιφέρει στο περιβάλλον η χρησιμοποιούμενη μέθοδος.

Ένα ξύλινο αντικείμενο μετά την επέμβαση απεντόμωσης του μπορεί να επαναπροσβληθεί, και γι' αυτό είναι απαραίτητη η τακτική παρακολούθησή του από ειδικούς.

Η αντιμετώπιση των μυκήτων γίνεται κυρίως με την παρεμπόδιση της ανάπτυξής τους. Αυτό επιτυγχάνεται με τη διατήρηση της υγρασίας σε χαμηλά επίπεδα, κάτω από 65%, με τον αερισμό των χώρων φύλαξης ή έκθεσης, με τη χρήση φίλτρων κατακράτησης της σκόνης στο σύστημα κλιματισμού.

Όταν η ανάπτυξη είναι πολύ εκτεταμένη σε ένα χώρο, τότε πρέπει να κληθεί ειδικός επιστήμονας, για να βρει τον καταλληλότερο τρόπο αντιμετώπισης και για να διαπιστώσει αν υπάρχουν είδη που είναι επικίνδυνα και για τον άνθρωπο.

Ο χειρισμός των αντικειμένων στα οποία έχουν αναπτυχθεί μύκητες πρέπει να γίνεται πάντα με γάντια και σε χώρους που αερίζονται επαρκώς.

6.5 ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΚΑΘΑΡΙΣΜΟΥ

Ο σκοπός του καθαρισμού ενός αντικειμένου είναι η απομάκρυνση των υλικών που είτε αλλοιώνουν τη φυσιογνωμία του είτε προκαλούν φθορές σε αυτό.

Τα ίχνη του χρόνου, η λεγόμενη πατίνα, δεν είναι σκόπιμο να αφαιρούνται, διότι αποτελούν στοιχεία της ιστορίας του αντικειμένου και της πορείας του στο χρόνο.

Η επιλογή του κατάλληλου διαλύτη για την αφαίρεση επιφανειακών ρύπων, επιζωογραφήσεων, παλαιών βερνικιών ή υλικών που χρησιμοποιήθηκαν σε παλαιότερες επεμβάσεις καθορίζεται ύστερα από δοκιμές με βάση την κατάσταση του αντικειμένου και τη σύγχρονη δεοντολογία της συντήρησης. Όλες οι δοκιμές καθαρισμού πρέπει να καταγράφονται με κάθε λεπτομέρεια.

Τα υλικά που μπορούν να χρησιμοποιηθούν είναι οι οργανικοί διαλύτες που θεωρούνται επιτρεπτοί για την ασφάλεια του συντηρητή αλλά και του αντικειμένου. Η βασική οδηγία για τη χρήση τους είναι ότι ξεκινάμε πάντα από τους πιο ήπιους και προχωρούμε στους πιο ισχυρούς.

- Σε ένα ξυλόγλυπτο αντικείμενο οι τεχνικές καθαρισμού είναι:

α. Ο μηχανικός καθαρισμός.

β. Ο καθαρισμός με διαλύτες, όπως είναι το τερεβινθέλαιο, η ακετόνη, η αιθυλική αλκοόλη, και με μείγματα αυτών σε διάφορες αναλογίες.

γ. Ο καθαρισμός με τη χρήση ουδέτερων σαπουνιών.

Ο καθαρισμός ξυλόγλυπτων που φέρουν χρωματικό στρώμα, εάν κριθεί απαραίτητο, μπορεί να γίνει κάτω από οπτικό μικροσκόπιο, ώστε η επέμβαση να είναι περισσότερο ελέγξιμη.

Οι εργασίες που απαιτούν τη χρήση οργανικών διαλυτών προϋποθέτουν, εκτός των άλλων, τη γνώση του βαθμού τοξικότητας των υλικών αυτών και τις προδιαγραφές ασφαλείας, ώστε να ληφθούν τα απαραίτητα μέτρα από τους εργαζομένους. Σε όλες τις φάσεις των εργασιών συντήρησης πρέπει να γίνεται προσπάθεια αποφυγής της χρήσης υλικών υψηλής τοξικότητας.

6.6 ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΕΡΕΩΣΗΣ

Εφόσον παρατηρηθεί αποσάθρωση ή μείωση της μηχανικής αντοχής του ξύλινου αντικειμένου, είναι απαραίτητη η ενίσχυσή του με κάποιο υλικό που οι προδιαγραφές του θα θεωρηθούν ικανοποιητικές και που θα είναι δοκιμασμένο σε ανάλογες περιπτώσεις με καλά αποτελέσματα.

- Τα στερεωτικά υλικά που θα εισαχθούν σε ένα ξύλινο αντικείμενο πρέπει να πληρούν τις παρακάτω προδιαγραφές:

α. Το στερεωτικό υλικό δεν πρέπει να επιδρά στο χρώμα ή στην υφή του αντικειμένου.

β. Δεν πρέπει να προκαλεί ανεπιθύμητη συρρίκνωση ή διαστολή του ξύλου.

γ. Το υλικό πρέπει να είναι, κατά το δυνατόν, σταθερό χημικά.

δ. Να είναι ανθεκτικό στην επίδραση της υπεριώδους ακτινοβολίας.

ε. Πρέπει να μπορεί να επιδρά έτσι, ώστε να μειώνεται η μεταβολή των

διαστάσεων του ξύλου με την επίδραση των αυξομειώσεων της περιβαλλοντικής υγρασίας.

στ. Το διάλυμα που θα χρησιμοποιηθεί πρέπει να είναι όσο το δυνατόν πιο λεπτόρρευστο, ώστε να διεισδύει σε βάθος μέσα στο ξύλο.

ζ. Το υλικό πρέπει να είναι αντιστρεπτό από κάποιο διαλύτη μικρής ή μέτριας τοξικότητας.

Για τη στερέωση του ξύλου με εμποτισμό χρησιμοποιούνται χημικές ουσίες και διαλύτες που μπορούν να περάσουν τα κυτταρικά τοιχώματα του. Ο εμποτισμός εξαρτάται από το πόσο λεπτόρρευστο είναι το υγρό εμποτισμού, από το χρόνο που διαρκεί η εφαρμογή, την πίεση που εφαρμόζεται καθώς και από τη διαπερατότητα του ξύλου.

Η επιλογή του υλικού πρέπει να γίνεται με μεγάλη προσοχή, διότι είναι συχνά πρακτικά αδύνατη η πλήρης απομάκρυνση του σε κάποια μελλοντική επέμβαση.

Ιδιαίτερη σημασία θα πρέπει να δοθεί σε υλικά που έχουν χρησιμοποιηθεί σε παλαιότερες επεμβάσεις, διότι ο διαλύτης που θα χρησιμοποιηθεί για την εφαρμογή του στερεωτικού υλικού μπορεί να επιδράσει σε αυτά με απρόβλεπτες συνέπειες.

- Μερικά από τα στερεωτικά υλικά που έχουν χρησιμοποιηθεί κατά το παρελθόν είναι:

α. Φυσικά κεριά όπως το κερι της μέλισσας.

β. Μείγματα κεριών - ρητινών όπως το κηρομάστιχο, που περιέχει κερι μέλισσας, μαστίχα Χίου και σε ορισμένες περιπτώσεις και κολοφώνιο (ρητίνη πεύκου).

γ. Γόμμα-λάκα, ρητίνη που προέρχεται από το έντομο *Laccifer lacca Kerr* ή *coccous lacca*, διαλυμένη σε αιθυλική αλκοόλη.

Όλα τα παραπάνω θεωρούνται πλέον ακατάλληλα, διότι δεν πληρούν τις απαραίτητες προδιαγραφές.

- Τα υλικά που χρησιμοποιούνται σήμερα για τη στερέωση του ξύλου είναι:

α. Ακρυλικά πολυμερή, όπως είναι το Paraloid B72, σε διάλυμα με κάποιον οργανικό διαλύτη.

β. Βινυλικά πολυμερή όπως το οξικό πολυβινύλιο (Mowilith), συνθετική ρητίνη σε διάλυμα με κάποιον οργανικό διαλύτη.

γ. Πολυαιθυλενογλυκόλες (πολυμερή του οξειδίου του αιθυλενίου), όπως είναι η PEG 4000, σε υδατικό διάλυμα ή σε διάλυμα με κάποιον οργανικό διαλύτη. Χρησιμοποιείται κυρίως για τη σταθεροποίηση του έφυδρου ξύλου.

Σύμφωνα με δοκιμές που έχουν γίνει καταλληλότερες θεωρούνται μέχρι στιγμής οι ακρυλικές συνθετικές ρητίνες, και ιδιαίτερα το Paraloid B72.

Το θερμοπλαστικό συμπολυμερές του αιθυλικού μεθακρυλίου και του μεθυλικού ακρυλίου Paraloid B72 παρουσιάζει μεγάλη φωτοχημική σταθερότητα, δεν κιτρινίζει εύκολα, έχει πολύ μικρή επίδραση στις ευαίσθητες χρωστικές, δεν είναι εύθρυπτο και διαλύεται σε πολλούς οργανικούς διαλύτες.

Χάνει λιγότερο από το 20% των ιδιοτήτων του σε διάστημα 100 ετών έκθεσης σε συνθήκες ελεγχόμενου περιβάλλοντος και εμφανίζει μικρό ποσοστό σταυροειδών δεσμών, όπως προέκυψε από δοκιμές τεχνητής γήρανσης.

Ο συντηρητής οφείλει να ενημερώνεται τακτικά για νέες ανακοινώσεις σχετικές με τη συμπεριφορά και καταλληλότητα των υλικών που χρησιμοποιεί, ώστε αν υπάρξει λόγος να αλλάξει το υλικό ή τη μέθοδο που χρησιμοποιεί προς χάριν κάποιας καταλληλότερης.

Η επέμβαση της στερέωσης γίνεται συνήθως με ενέσιμα διαλύματα διαφορετικής, κατά περίπτωση, συγκέντρωσης, με πινέλο, όταν πρόκειται για επιφανειακή επέμβαση, ή με τον εμβαπτισμό του αντικειμένου στο διάλυμα, αν αυτό κριθεί αναγκαίο.

Όσο μικρότερη είναι η περιεκτικότητα του διαλύματος σε ρητίνη, τόσο αυξάνεται η διεισδυτικότητα του διαλύματος.

Εάν κριθεί απαραίτητο, μπορεί να χρησιμοποιηθεί θάλαμος κενού, για να επιτευχθεί καλύτερη διείσδυση της ρητίνης στο αντικείμενο.

Για τη στερέωση της ζωγραφικής επιφάνειας ενός ξυλόγλυπτου μπορούν να χρησιμοποιηθούν ακρυλικά γαλακτώματα. Σε περίπτωση που η επιφάνεια είναι κονιορτοποιημένη σε μεγάλο βαθμό, ώστε να μην είναι δυνατή η εφαρμογή του παραπάνω στερεωτικού υλικού, μπορεί να γίνει ψεκασμός με αραιό διάλυμα ακρυλικής ρητίνης σε διαλύτες χαμηλής πτητικότητας.

Τα ξύλινα αντικείμενα που αποτελούνται από πολλά κομμάτια συχνά αποκολλώνται ή χάνουν την ευστάθειά τους, ενώ άλλα αντικείμενα θραύονται εξ' αιτίας ρωγμών, μηχανικών καταπονήσεων ή ατυχημάτων.

Για τις επεμβάσεις συγκόλλησης καταλληλότερα θεωρούνται τα γαλακτώματα οξικού πολυβινυλίου.

Εναλλακτικά χρησιμοποιούνται κόλλες θερμής σιλικόνης, όταν το ξύλο είναι σε καλή κατάσταση και δε φέρει βάρος.

Κατά το παρελθόν για τη συγκόλληση του ξύλου έχουν χρησιμοποιηθεί η ψαρόκολλα, η γόμμα-λάκα (πυκνή) και άλλα.

Τα ξύλα μπορούν να συνδεθούν επίσης με ξύλινους συνδέσμους στρογγυλής διατομής (καβίλιες) ή με επιφανειακά συνδετικά κομμάτια (πεταλούδες).

Σε μεγάλες ρωγμές, όταν το ξύλο κινδυνεύει να αποκολληθεί, μπορεί να γίνει επέμβαση συμπλήρωσης με μικρά κομμάτια ξύλου (παρκετάζ).

6.7 ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

Οι επεμβάσεις συμπλήρωσης κάποιου απολεσθέντος τμήματος του αντικειμένου καθώς και οι επεμβάσεις χρωματικής συμπλήρωσης του γίνονται, μόνο όταν κρίνονται απολύτως αναγκαίες. Ο σκοπός της συντήρησης δεν είναι να επαναφέρει το αντικείμενο στην αρχική κατάστασή του όπως δηλαδή το έφτιαξε ο δημιουργός του. Κάτι τέτοιο αφ' ενός είναι αδύνατο και αφ' ετέρου αποτελεί αλλοίωση της ιστορικότητάς του, έρχεται σε αντίθεση με τους ηθικούς κανόνες και με τη δεοντολογία της συντήρησης και συνιστά παράνομη πράξη, όπως καθορίζεται και από τη σχετική νομοθεσία.

Έτσι, οποιαδήποτε επέμβαση συμπλήρωσης πρέπει να γίνει, αφού προηγηθεί η τεκμηρίωση της, με μεγάλη προσοχή και με τρόπο που δε θίγει το αντικείμενο.

Η αρχή της αντιστρεψιμότητας, που ισχύει σε κάθε επέμβαση συντήρησης, ισχύει και για τις εργασίες αισθητικής αποκατάστασης ξύλινων αντικειμένων. Κάθε υλικό που θα χρησιμοποιηθεί πρέπει να μπορεί να αφαιρεθεί από το αντικείμενο χωρίς να του προξενήσει την παραμικρή φθορά ή ταλαιπωρία.

Οι συμπληρώσεις απωλειών πρέπει να αποφεύγονται εκτός από τις περιπτώσεις που υπάρχει στατικό πρόβλημα του αντικειμένου ή σοβαρό αισθητικό πρόβλημα. Όμως, και σε αυτές τις περιπτώσεις οι επεμβάσεις πρέπει να γίνονται ύστερα από μελέτη και συνεργασία και με άλλους ειδικούς και πάντα με τρόπο, ώστε οι νέες επεμβάσεις να ξεχωρίζουν από το αυθεντικό αντικείμενο.

Οι συμπληρώσεις των απολεσθέντων τμημάτων, εάν κριθούν αναγκαίες, γίνονται με τη χρήση κατάλληλα διαμορφωμένων τμημάτων ξύλου, το οποίο πρέπει να είναι λιγότερο σκληρό από το αυθεντικό, ώστε να μην προκαλέσει έντονες κινήσεις. Τα κομμάτια που τοποθετούνται είναι κομμένα σε μικρό μέγεθος, με τομές κάθετες προς τα «νερά» του ξύλου. Αυτό γίνεται, για να μειωθούν κατά το δυνατόν οι κινήσεις του νέου ξύλου που χρησιμοποιείται για τη συμπλήρωση, ώστε αυτό να μην επηρεάσει το αντικείμενο.

Για μικρότερες συμπληρώσεις μπορεί να χρησιμοποιηθεί πριονίδι με μια συνθετική ρητίνη που θεωρείται κατάλληλη για τέτοιες εργασίες όπως το Paraloid B72.

Οι χρωματικές συμπληρώσεις γίνονται με υδατοχρώματα (ακουαρέλες), των οποίων το συνδετικό παραμένει υδατοδιαλυτό μετά τη στερεοποίησή του, και έτσι εξασφαλίζεται η εύκολη αφαίρεσή του.

Ως προστατευτικά επιχρίσματα χρησιμοποιούνται διάφορα υλικά, όπως είναι τα βερνίκια (διαλύματα φυσικών ή συνθετικών ρητινών σε διάφορους διαλύτες) ή τα κεριά. Η παρουσία της λεπτής μεμβράνης του επιχρίσματος στην επιφάνεια του ξύλου επιβραδύνει την είσοδο ή την έξοδο της υγρασίας, και έτσι επιβραδύνεται αντίστοιχα η μεταβολή των διαστάσεων του ξύλου.

Με την επίχριση μειώνεται η κλιμακωτή είσοδος υγρασίας και προστατεύεται το αντικείμενο από τις καθημερινές μικρομεταβολές της υγρασίας, από τα μικροατυχήματα, από τους επιφανειακούς ρύπους και από την αιθάλη. Η σχετική αποτελεσματικότητα στην καθυστέρηση ανταλλαγής υγρασίας είναι: 58% για τα επιχρίσματα με παραφινικά κεριά, 30% για το Paraloid B72 και το οξικό πολυβινύλιο.

Για την επιφανειακή προστασία της χρωματικής επιφάνειας μπορεί να χρησιμοποιηθεί κάποιο διάλυμα ακρυλικών ρητινών όπως το μεθακρυλικό ισοβουτύλιο, βερνίκια Ν-κετόνης, μαστίχας και άλλα.

Πρέπει να σημειωθεί ότι η διαπερατότητα του ξύλου είναι πολύ μεγαλύτερη κατά μήκος των ινών του από ότι κάθετα σ' αυτές, γι' αυτό πρέπει να δοθεί προσοχή, ώστε να δημιουργηθεί επαρκής προστατευτική μεμβράνη.

Συχνά ως τελικό επίχρισμα χρησιμοποιείται κάποιο μείγμα με φυσικό κερί ή με μικροκρυσταλλικό κερί σε κάποιον οργανικό διαλύτη. Το μικροκρυσταλλικό κερί είναι σκληρότερο από το φυσικό κερί και δεν ελκύει εύκολα τη σκόνη. Το κερί είναι ένα αρκετά σταθερό υλικό που δεν μεταβάλλεται εύκολα. Προσφέρει προστασία από την υγρασία και από τους ατμοσφαιρικούς ρύπους. Πρέπει να εφαρμόζεται επάνω από επίχρισμα με κάποια συνθετική ρητίνη, ώστε να αποφεύγεται η σε βάθος διείσδυσή του, που είναι χαρακτηριστικό των λιπαρών ουσιών και η οποία το καθιστά πρακτικά αναντιστρέψιμο.

6.8 ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΦΥΛΑΞΗΣ ΚΑΙ ΕΚΘΕΣΗΣ

Για την καλή διατήρηση ενός ξύλινου αντικειμένου είναι απαραίτητο οι περιβαλλοντικές συνθήκες, κάτω από τις οποίες αυτό φυλάσσεται ή εκτίθεται, να διατηρούνται σταθερές.

Οι περιβαλλοντικές παράμετροι που πρέπει να ληφθούν υπόψη είναι η υγρασία, η θερμοκρασία, το φως και η παρουσία ρύπων.

Όταν η σχετική υγρασία υπερβαίνει το 65%, το ξύλο απορροφά υγρασία και διογκώνεται, μεταβάλλοντας τις διαστάσεις του. Επίσης, με την υψηλή υγρασία ευνοείται η ανάπτυξη μικροοργανισμών.

Σε περιβάλλον χαμηλής υγρασίας, κάτω από 35%, το ξύλο αποβάλλει νερό, συρρικνώνεται, γίνεται εύθραυστο, σκεβρώνει ή θραύεται.

Όταν η υγρασία μεταβάλλεται συνεχώς, οι επαναλαμβανόμενες διογκώσεις και συρρικνώσεις του ξύλου οδηγούν σε σκέβρωμα, σε ρωγμές, ακόμα και στην πλήρη καταστροφή του ξύλου.

Για την καλή διατήρηση ενός ξύλινου αντικειμένου η υγρασία πρέπει να διατηρείται σε επίπεδα από 45% - 55%, με ημερήσια διακύμανση μέχρι 2 - 3%.

Η θερμοκρασία επηρεάζει τα ποσοστά της σχετικής υγρασίας και επιταχύνει πολλές αντιδράσεις φθοράς. Για την καλή διατήρηση ενός ξύλινου αντικειμένου θεωρούνται ικανοποιητικά τα επίπεδα μεταξύ 18 °C και 21 °C. Στους χώρους αποθήκευσης ή σε χώρους που δεν είναι ανοικτοί για το κοινό η θερμοκρασία μπορεί να είναι ακόμη χαμηλότερη.

Τα ξύλινα αντικείμενα πρέπει να προστατεύονται από την επίδραση της υπεριώδους ακτινοβολίας. Στο χώρο που εκτίθενται ή φυλάσσονται τα ξύλινα αντικείμενα τα τζάμια πρέπει να έχουν ειδικό φίλτρο απορρόφησης της υπεριώδους ακτινοβολίας. Ο τεχνητός φωτισμός πρέπει να γίνεται με λαμπτήρες με χαμηλό ποσοστό υπεριώδους ακτινοβολίας, με ένταση φωτισμού όχι μεγαλύτερη από 100 -150 Lux.

Εκτός από το ξύλο, από την υπεριώδη ακτινοβολία κινδυνεύουν πολύ περισσότερο τα επιχρίσματα τα οποία αυτό μπορεί να έχει, όπως είναι το βερνίκι και η ζωγραφική επιφάνεια.

Ιδιαίτερη προσοχή χρειάζεται να δοθεί στη θερμότητα που μπορεί να αναπτυχθεί μέσα σε προθήκες στις οποίες βρίσκονται ξύλινα αντικείμενα και φωτιστικά σώματα, διότι τα αποτελέσματα μπορεί να είναι καταστροφικά, ιδιαίτερα αν υπάρχει και ζωγραφική επιφάνεια.

Τα φωτιστικά που τοποθετούνται μέσα σε προθήκες επιδρούν ακόμη και στην αυξομείωση της σχετικής υγρασίας. Γι' αυτό τα φωτιστικά σώματα που θα τοποθετούνται μέσα σε προθήκες πρέπει να είναι χαμηλής έντασης, μέχρι 50 Lux, και τα αντικείμενα πρέπει να ελέγχονται συχνά.

Τα ξυλόγλυπτα που βρίσκονται μέσα σε ναούς κινδυνεύουν από τις εναποθέσεις ρύπων που προέρχονται από τα κεριά και τα καντήλια. Η καύση του λαδιού και των κεριών από παραφίνη ή από σπαρματσέτο προκαλεί μεγάλη συσσώρευση λιπαρής αιθάλης και η χρήση τους πρέπει να αποφεύγεται.

Το ανθρώπινο λάθος είναι συχνά μια αιτία πρόκλησης σοβαρών και αναντιστρεπτών φθορών, γι' αυτό δεν πρέπει να γίνεται καμία επέμβαση (καθαρισμού, συγκόλλησης, απεντόμωσης, χρωματικής συμπλήρωσης κτλ.) από μη ειδικούς.

Στα ξύλινα αντικείμενα δεν πρέπει να χρησιμοποιούνται διάφορα λάδια και άλλα υλικά του εμπορίου, όταν δεν είναι γνωστό τι περιέχουν και τι επιδράσεις μπορεί να έχουν μακροχρόνια.

Στους χώρους που φυλάσσονται ξύλινα αντικείμενα ιστορικής, καλλιτεχνικής ή θρησκευτικής αξίας πρέπει να τοποθετείται όργανο καταγραφής της υγρασίας και της θερμοκρασίας (θερμοϋδρογράφος).

Οι χώροι στους οποίους αποθηκεύονται ξύλινα αντικείμενα πρέπει να παρακολουθούνται τακτικά, ώστε να προλαμβάνονται προσβολές ξυλοφάγων εντόμων. Τα αντικείμενα θα πρέπει να παρατηρούνται προσεκτικά για την περίπτωση που θα βρεθεί κάποια μικρή οπή από έντομο και η χαρακτηριστική σκόνη (πριονίδι) που αυτό αφήνει. Τα προσβεβλημένα αντικείμενα πρέπει αμέσως να απομονώνονται από τα υπόλοιπα, ώστε να αποφευχθεί η εξάπλωση της προσβολής σε συλλογές, σε μουσεία ή ακόμη και σε οικίες.

Τα ερμάρια και τα ράφια φύλαξής τους θα πρέπει να είναι από ξύλο ή από αλουμίνιο, και πρέπει να αποφεύγονται τα ακατάλληλα βερνίκια ή χρώματα.

Η τοποθέτηση των αντικειμένων στο δάπεδο ή σε πολύ χαμηλό επίπεδο πρέπει να αποφεύγεται για προληπτικούς λόγους, όπως, για παράδειγμα, για να προστατευτούν σε περίπτωση πλημμύρας.

Τέλος, η μεταφορά των ξύλινων αντικειμένων πρέπει να γίνεται μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις και με τρόπο τέτοιο, ώστε να μην διαταραχτεί η ισορροπία του αντικειμένου εξαιτίας της αλλαγής των περιβαλλοντολογικών συνθηκών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Δ. Ζ. Σοφινός,
Μετέωρα – Οδοιπορικό,
Ιερά Μονή Μεγάλου Μετεώρου,
Μετέωρα.
2. Λαμπρόπουλος Β., Νταλούκα Ευθ., Παπαθανασίου Θ., Χατζηδάκη Μ.
Συντήρηση Έργων Τέχνης – Τόμος 2^{ος}, Κεφ. 8. Συντήρηση ξύλου - ξυλόγλυπτου
Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο,
Αθήνα 1999.
3. Κίτσος Α. Μακρής,
Εκκλησιαστικά Ξυλόγλυπτα,
Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος,
Αθήνα 1982.
4. Ιερά Μονή Αγίου Στεφάνου,
Τα Κειμήλια της Ιεράς Μονής Αγίου Στεφάνου – Η Συλλογή του Νέου
Σκευοφυλακίου,
Μετέωρα 1999.
5. Κακαράς Ιωάννης, Μπόθος Γεράσιμος,
Ξυλογλυπτική,
Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο,
Αθήνα.
6. Κακαράς Ιωάννης,
Σημειώσεις στην Επισκευή, Αποκατάσταση και Συντήρηση Επίπλων και
Ξυλοκατασκευών,
Τ.Ε.Ι. Λάρισας – Παράρτημα Καρδίτσας,
Καρδίτσα 2004.

7. Ιερά Μονή Αγίου Νικολάου Αναπαυσά,
Έκδοση Ιεράς Μονής Αγίου Νικολάου Αναπαυσά,
Μετέωρα.
8. Μαρμαράς Β. Εμμανουήλ, Ράπτη Χ. Σταυρούλα, Σταματίου Ελένη,
Προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς,
Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο,
Αθήνα 2000.